

Utjecaj socijalističkog naslijeđa na razine korupcije u zemljama Višegradske skupine

Markulin, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:566396>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Karla Markulin

UJTECAJ SOCIJALISTIČKOG NASLJEĐA NA RAZINE
KORUPCIJE U ZEMLJAMA VIŠEGRADSKE SKUPINE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

UJTECAJ SOCIJALISTIČKOG NASLJEĐA NA RAZINE
KORUPCIJE U ZEMLJAMA VIŠEGRADSKE SKUPINE

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Dagmar Radin

Studentica: Karla Markulin

Zagreb, 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da sam diplomski rad „Utjecaj socijalističkog nasljeđa na razine korupcije u zemljama Višegradske skupine“, koji sam predala na ocjenu mentorici prof. dr. sc. Dagmar Radin, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove. Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Karla Markulin

Sadržaj

1.	<i>Uvod</i>	1
2.	<i>Pregled literature</i>	2
3.	<i>Teorijsko konceptualni okvir</i>	6
3.1	Utjecaj povijesti	8
3.2	Komunističke elite i lustracija	9
3.3	Institucije	11
3.4	Korupcijske afere i odgovori politike	12
4.	<i>Dizajn istraživanja</i>	14
5.	<i>Analiza</i>	15
5.1	Utjecaj povijesti	16
5.2	Komunističke elite i lustracija	17
5.3	Institucije	19
5.4	Korupcijske afere i odgovori politike	26
6.	<i>Rasprava</i>	36
7.	<i>Zaključak</i>	38
8.	<i>Popis literature:</i>	41
9.	<i>Popis izvora podataka:</i>	45
10.	<i>Sažetak</i>	47

POPIS ILUSTRACIJA

Tablica 1	25
Tablica 2	37
Slika 1	26

1. Uvod

Korupcija predstavlja stalan izazov za stabilnost i prosperitet zemalja diljem svijeta, a njezini učinci odjekuju u društvenim, ekonomskim i političkim sferama. Korupcija izravno ugrožava vrijednosti demokracije, a njezina prisutnost nagrizava vjeru javnosti u institucije i temelje pravednog i poštenog društva (Mungiu-Pippidi, 2006). Razumijevanje načina na koje korupcija prožima demokratske sustave ključno je za razumijevanje širih posljedica koje uzrokuje, budući da zaražene institucije i iskrivljeni procesi donošenja odluka potkopavaju temeljna načela demokratskog upravljanja. U kontekstu postkomunističkih država, uključujući one u Višegradskoj skupini, korupcija je poseban problem, koji se često odražava u globalnim ocjenama korupcije. Naslijeđe socijalizma u tim je zemljama odigralo ulogu u oblikovanju rasprostranjenosti i prirode korupcije, ispreplićući se s čimbenicima kao što su povjerenje i naponi za izgradnju države (Ledeneva, 2012; Holmes, 2006; Wedel, 2003). Kao što Rose-Ackerman (2001) primjećuje, korupcija je široko rasprostranjena u bivšim komunističkim državama, a njezine manifestacije usko su povezane sa širim pitanjima povjerenja i uspostave demokratskih institucija. Međutim, dok postkomunistička društva pokazuju različite razine i oblike korupcije (Karklins, 2002), specifični mehanizmi putem kojih socijalističko naslijeđe nastavlja utjecati na korupciju ostaju nerazjašnjeni.

Značaj socijalističkog naslijeđa leži u njegovom trajnom utjecaju na suvremene pojave i postojanost određenih navika, normi i struktura uspostavljenih tijekom socijalizma. Kontinuitet ovih struktura može se pripisati izazovima sveobuhvatnih reformi tijekom tranzicijskih razdoblja. Prepoznavanje duboko ukorijenjene prirode praksi koje proizlaze iz ovog naslijeđa ključno je za kreatore politike da skroje učinkovite strategije borbe protiv korupcije koje se bave specifičnom dinamikom koja je u igri. Odabir Slovačke, Češke, Poljske i Mađarske za ovu studiju proizlazi iz njihove jedinstvene geopolitičke pozicije između Istoka i Zapada, koja je utjecala na njihove političke putanje i društvene norme. Ove zemlje, smještene na raskrižju povijesnih napetosti i borbi za moć, prati oprezno balansiranje u upravljanju svojim privrženostima. Unatoč njihovim težnjama za integracijom sa Zapadom, očitovane članstvom u institucijama poput NATO-a i Europske unije, često su pokazivali suzdržanost da se potpuno posvete zapadnim normama. Ovo oklijevanje ukorijenjeno je u povijesnoj priči o tome da su ih zapadne sile izdale i previdjele tijekom ključnih trenutaka u

povijesti. Njihova iskustva okupacije, potiskivanja i napuštanja rodila su osjećaj opreza i skepticizma prema zapadnim obećanjima.

Unatoč opsežnim istraživanjima koja potvrđuju utjecaj komunističkog naslijeđa na korupciju, ostaje jaz u razumijevanju kako ta naslijeđa opstaju i manifestiraju se u suvremenom kontekstu. Ovo istraživanje nastoji doprinijeti smanjenju ovog jaza ispitivanjem utjecaja socijalističkog naslijeđa na razinu korupcije u zemljama Višegradske skupine, odnosno Slovačkoj, Češkoj, Poljskoj i Mađarskoj. Istraživačko pitanje kojim se vodi istraživanje jest: *Kakav je utjecaj socijalističkog naslijeđa na razine korupcije u zemljama Višegradske skupine?* Dok je postojeća literatura naglašavala prisutnost ovog utjecaja, u ovom istraživanju fokus je na rasvjetljavanju kako se to naslijeđe manifestira u specifičnom kontekstu četiriju zemalja. Ovo istraživanje pridonosi postojećem opusu rada na socijalističkom naslijeđu i naglašava potrebu za daljnjim istraživanjem u borbi protiv korupcije. Razumijevanje nijansi utjecaja socijalističkog naslijeđa na korupciju ključno je za razvoj učinkovitih antikorupcijskih strategija i poticanje transparentnog upravljanja.

Metodološki, ovo istraživanje koristit će komparativnu analizu dokumenata, znanstvenih članaka i drugih relevantnih izvora kako bi istražila međudjelovanje između socijalističkog naslijeđa i korupcije u zemljama Višegradske skupine. Istraživanje će se usredotočiti na ispitivanje struktura i praksi na koje je utjecala socijalistička prošlost, rasvjetljavajući na koji način ti čimbenici doprinose održavanju korupcije u suvremenom društvu. Struktura ovog rada sastojat će se od nekoliko ključnih dijelova, uključujući pregled literature, teoriju, metodologiju, nalaze, raspravu i zaključak. Kroz ovaj okvir, rad ima za cilj pružiti analizu utjecaja socijalističkog naslijeđa na korupciju u zemljama Višegradske skupine, čime će u konačnici pridonijeti razumijevanju ovog složenog fenomena.

2. Pregled literature

Postojeća literatura do sada je značajno ispitala odnos između korupcije i socijalističkog naslijeđa u postkomunističkim europskim zemljama što ukazuje na relevantnost i važnost fenomena (Karklins, 2002; Kaufmann, 1997 i 2005; Ledeneva, 2008 i 2012; Racovita, 2011; Rose-Ackerman, 1997 i 2001; Sandholtz i Taagepera, 2005; Holmes, 2006; Wedel, 2003 i dr). Kolaps komunističkih režima u Europi označio je trenutak promjene u povijesti regije, uvodeći eru političkih, ekonomskih i društvenih novina. Dok je pad socijalizma značio

prijelaz na demokraciju, tržišna gospodarstva i vladavinu prava, nasljeđe desetljeća pod komunističkom vladavinom nastavilo je oblikovati upravljanje i društvenu dinamiku.

Ovaj pregled literature nastoji prikazati rezultate dosadašnjih istraživanja u pogledu višestruke dimenzije korupcije u kontekstu socijalističke prošlosti, s fokusom na zemlje Slovačku, Češku, Poljsku i Mađarsku, a namjera je ispitati prilagodljivu prirodu korupcije, mehanizme pomoću kojih socijalističko nasljeđe održava neformalno ponašanje te tranziciju u demokraciju, i razvoj u regiji. Pregled literature prikazuje postojeće znanje o povezanosti i isprepletenosti socijalističke prošlosti s korupcijom, istražujući čimbenike koji oblikuju obrasce korupcije u postkomunističkim zemljama. Pregled je usredotočen na ulogu povijesnog nasljeđa općenito kao i konkretne radove o korupciji u zemljama Višegradske skupine.

Višegradska skupina ili Višegradska četvorka osnovana je 1991. godine te služi kao kulturni i politički savez s izvornim ciljem poticanja suradnje i solidarnosti tijekom političke i gospodarske tranzicije nakon hladnog rata. Grupa se sastoji od nacija povezanih povijesnim i kulturnim afinitetima, kao i zajedničkim težnjama za europskom integracijom i regionalnom stabilnošću. Formiranje Višegradske skupine proizašlo je iz nekoliko ključnih čimbenika, uključujući zajednički cilj demontiranja ostataka komunističkog bloka u srednjoj Europi, nastojanja da se prevladaju povijesna neprijateljstva između susjednih zemalja, uvjerenje da će kolektivna akcija olakšati društvenu transformaciju i europsku integraciju, te usklađenost s prevladavajućim političkim ideologijama tog vremena (Visegrad Group, 2023).

Kada je riječ o socijalističkom nasljeđu, dosadašnja literatura identificira nekoliko glavnih postavki. Nakon pada komunizma 1989. godine, velik dio fokusa bio je na neposrednim izazovima uspostave demokratskih institucija i integraciju te je tek s vremenom postajalo jasno da nasljeđe starog režima nastavlja vršiti utjecaj na demokracije u nastajanju (Kaufmann i Siegelbaum, 1997). Početkom 2000-ih godina počelo se istraživati učinke socijalizma na putanju postkomunističkih društava, uključujući korupciju te se pažnja usmjerila na razumijevanje kako su desetljeća autoritarne vladavine, državne kontrole i centraliziranog planiranja ostavila tragove na političkom i gospodarskom krajoliku tih zemalja (Kaufmann i Siegelbaum, 1997; Holmes, 2006; Wedel, 2003). Prvi objavljeni tekst koji se dotiče utjecaja socijalizma napisali su Kaufmann i Siegelbaum (1997) u kojem govore kako je tijekom socijalizma korupcija bila ograničena Komunističkom partijom s birokratima koji su tražili pristup oskudnim dobrima, a nakon pada socijalizma, gotovina i zapadnjačka roba potaknuli

su tradicionalnu korupciju, pogoršanu političkim previranjima i raspadom Partije. Pravni se sustav borio s rješavanjem osnovnih vlasničkih prava i komercijalne autonomije, ometajući napore u borbi protiv korupcije (Kaufmann i Siegelbaum, 1997: 422-424). Kaufmann zatim piše o zarobljavanju države nakon tranzicije navodeći moćne oligarhe koji manipuliraju političarima, oblikuju institucije i kontroliraju medije kako bi unaprijedili i zaštitili sebe na štetu društvenih interesa (Hellman, Jones i Kaufmann, 2000: 2).

Utjecaj demokratske tranzicije na rast korupcije ispituje Rose-Ackerman (1997 i 2001) koja istražuje odnos između korupcije i političke transformacije tvrdeći da međuigra političkih i ekonomskih promjena može stvoriti okruženje koje je povoljno za koruptivne aktivnosti. Njezino istraživanje baca svjetlo na institucionalnu dinamiku i povezane elemente koji mogu pridonijeti korupciji u tranzicijskim zemljama. Karklins je (2002) prezentirala tipologije postkomunističke korupcije te je naglasila institucionalizaciju različitih podvrsta korupcije i postojanje goleme mreže koja utječe na najviše slojeve vlasti. Nadalje, Karklins ispituje kakve su strukture i mehanizmi korupcije u postkomunističkim društvima s prvom sveobuhvatnom studijom o podrijetlu, prirodi i posljedicama korupcije u postkomunističkim društvima (2005). Uz njih, važno je spomenuti i rad Taagepere i Sandholtza (2005), u kojem navode kako je korupcija ostala duboko ukorijenjena u komunističkim društvima zbog strukturnih poticaja, koji su se održali kroz tranzicije prema demokraciji i tržišnim gospodarstvima. Wallace i Latcheva (2006) ispituju ulogu neformalne ekonomije u postkomunističkim zemljama Srednje i Istočne Europe te njihova studija identificira različite profile sudionika, sugerirajući da neformalna ekonomija služi kao socijalna sigurnosna mreža za ranjive skupine, ali i kao opcija za povećanje prihoda za bolje stojeće.

Prema Mastruzziju, Kraayu i Kaufmannu (2007), političke institucije igraju bitnu ulogu u utjecaju na koruptivne prakse tijekom razdoblja tranzicije, istražujući povezanost političkih turbulencija, ekonomske transformacije i korupcije, naglašavajući utjecaj institucionalnih okvira. Ledeneva (2008 i 2012) istražuje odnos između korupcije u Rusiji i Kini te njihova komunističkog naslijeđa gdje rasvjetljava način na koji komunističko naslijeđe može značajno utjecati na društvene norme i standarde ponašanja analizirajući neslužbene mreže i aktivnosti koje su opstale iz sovjetske ere. Njezine analize ukazuju na to kako bi u postsocijalističkom razdoblju neadekvatni i nerazvijeni politički i pravosudni sustavi mogli potaknuti rast koruptivnih praksi. Cieslik i Goczek (2015) istraživali su promjene u obrascima korupcije u 27 postkomunističkih zemalja te su rezultati utvrdili kako je korupcija prilično postojana pojava koja se značajno ne mijenja tijekom vremena u postkomunističkim zemljama.

Stabilnost korupcijskih obrazaca u postkomunističkim zemljama objašnjavaju nekoliko međusobno povezanih čimbenika koji stvaraju samoojačavajući ciklus koruptivnog ponašanja. Jedan od primarnih razloga je fenomen "korupcija kvari". To znači da se profitabilnost upuštanja u koruptivne transakcije povećava što više pojedinaca sudjeluje u takvim aktivnostima. Kako korupcija ima tendenciju samoojačavanja, stvarajući višestruke ravnoteže u kojima zemlje ili organizacije sličnih karakteristika mogu iskusiti različite razine korupcije, to rezultira time da su zemlje "zaglavljene" u ravnoteži visoke ili niske razine korupcije, ovisno o njihovim početnim uvjetima (Cieslik i Goczek, 2015: 17-19).

Kaufmann, Hellman i Jones (2000) naglašavaju kako je najveći izazov kod istraživanja korupcije i s njom povezanih fenomena njezina skrivena priroda kao i manjak adekvatnih statističkih podataka koji bi mogli biti usporedivi. Također, iz navedenih radova utvrđeno je kako socijalističko nasljeđe ima utjecaj na razine korupcije, a ovo istraživanje nastoji utvrditi na koji se način ona manifestira u zemljama Višegradske skupine.

Kada je riječ o zemljama Višegradske skupine želja je sagledati povijesnu pozadinu i borbu s korupcijom tijekom godina. Dosadašnja literatura o utjecaju povijesti na korupciju govori o potencijalnim utjecajima; pisalo se jesu li nasljeđe britanskog kolonijalizma i snažno pravosuđe u zemljama smanjili korupciju. Uz to, uzima se u obzir starost zemlje, pri čemu one starije mogu imati niže stope korupcije, dok se one mlađe mogu suočiti s većim prilikama za traženje rente i podmićivanje (Goel i Nelson, 2010). LaPorte i Lussier (2011) navode da komunističko naslijeđe opstaje zahvaljujući preživljavanju institucija ili organizacija, stavova javnosti i obrazaca ponašanja iz tog doba. Obydenkova i Libman (2014) pišu o postojanosti i opstanku korupciju u Rusiji dajući bogati pregled o utjecaju povijesnih naslijeđa općenito.

Wallace i Latcheva (2006) razmatraju ulogu neformalne ekonomije u srednjoeuropskim i istočnoeuropskim postkomunističkim zemljama navodeći da u 'uspješnijim' tranzicijskim zemljama, poput Poljske, Češke, Slovačke, Mađarske i Slovenije, formalna ekonomija postaje sve važnija pripisujući to približavanju normi i pristupanju Europskoj uniji (Wallace i Latcheva, 2006: 83-100). Linhartová i Volejníková (2013) navode kako je putanja korupcije u zemljama Višegradske skupine povezana s promjenama u društvenom poretku i formalnim pravilima. Prema njima, tijekom tranzicijskog razdoblja korupcija je prešla iz uslužnog sektora u javnu upravu i administraciju potaknuta nestabilnim sustavom. Raspad starih društvenih normi, zajedno s nedostatkom administrativnih i političkih struktura, pogoršao je tendencije korupcije naslijeđene iz komunizma. Stvorilo se naslijeđe obilježeno raširenom

korupcijom, nepovjerenjem u državu, klijentelizmom i nedostatkom funkcionalne konkurencije. Postojanost ovih fenomena pripisuju konceptu "ovisnosti o putu", naglašavajući utjecaj neformalnih standarda i pravila na ekonomiju, izvan usvajanja formalnih pravila iz uspješnih zapadnih gospodarstava (Linhartová i Volejníková, 2013: 86). Soukupová (2013) navodi kako zemlje Višegradske skupine dijele slične društvene i povijesne putanje. Navodi kako je korupcija oblikovana društvenim razvojem i tradicijom te dodaje Austriju kao kontrastni primjer, jer je prošla kroz usporediv povijesni razvoj, ali se značajno razlikuje od prve grupe u kontekstu komunističkog režima sugerirajući da bi utjecaj komunističkog režima mogao objasniti razlike u razvoju. Jedna od recentnijih studija (Linhartová i Halásková, 2022) navodi kako korupcija i dalje predstavlja značajan izazov za funkcioniranje sustava diljem svijeta, pri čemu su tranzicijska gospodarstva, poput onih u Višegradskoj skupini, posebno osjetljiva te kako unatoč naporima, te zemlje još uvijek zaostaju za razvijenim europskim državama na ljestvici korupcije.

Budući da mnoge studije iznose zaključke koji možda nisu primjenjivi na različite kontekste svih postsocijalističkih nacija, praznine u literaturi ukazuju na nedostatak specifičnih studija posvećenih postsocijalističkim zemljama. Pojedinačna istraživanja postsocijalističkih zemlja doprinijele bi boljem razumijevanju uzimajući u obzir njihove slične, ali opet različite povijesne putanje i okolnosti. Potrebno je napraviti niz analiza koje uzimaju u obzir različite manifestacije utjecaja socijalističkog naslijeđa na razine korupcije u postsocijalističkim zemljama, jer će one pridonijeti cjelovitijem razumijevanju problema. Ovo istraživanje teži doprinijeti već bogatom spektru istraživanja na temu socijalističkog naslijeđa i korupcije uz dodatak četiri od niza zemalja sa sličnim iskustvom. Važno je kontinuirano istraživanje ove teme jer bolje razumijevanje problema doprinosi njegovom boljem rješavanju i to osobito za problem kao što je korupcija koja predstavlja stalnu i otpornu prijetnju.

3. Teorijsko konceptualni okvir

U razvoju teorijskog konceptualnog okvira, važno je uspostaviti temelje koji će usmjeravati istraživanje povezanosti između korupcije i socijalističkog naslijeđa u zemljama Višegradske skupine. Oslanjajući se na utvrđene teorijske perspektive i konceptualne okvire, cilj je dati strukturirani prikaz koji će pomoći razumijevanju mehanizama putem kojih socijalističko naslijeđe nastavlja oblikovati obrasce korupcije u postkomunističkim društvima, što u konačnici pridonosi dubljem razumijevanju ovog sveprisutnog fenomena.

Povijesni institucionalizam jedna je od teorija koja pruža leću kroz koju se razumije postojanost korupcije u postkomunističkim zemljama. Nastajući kao odgovor na ograničenja drugih teorija, povijesni institucionalizam naglašava kako institucionalna organizacija države i ekonomije oblikuju sukob i privilegiraju određene interese (Hall i Taylor, 1996: 936). Ovaj je okvir relevantan za proučavanje korupcije u postkomunističkim državama gledajući kako povijesno nasljeđe i institucionalne strukture stvaraju ovisnost o putu. Povijesni institucionalizam pomaže objasniti zašto obrasci korupcije opstaju tijekom vremena. Ovaj pristup naglašava ulogu formalnih institucija, kao što su pravni okviri te neformalnih institucija, uključujući kulturne norme u oblikovanju ponašanja pojedinaca i grupa (Linhartová i Volejníková, 2013: 85). U kontekstu ovog istraživanja, povijesni institucionalizam daje teorijski temelj za razumijevanje ukorijenjene prirode korupcije u zemljama Višegradske skupine.

Povijesni institucionalizam nastao je kao odgovor na grupne teorije politike koji su dominirali političkom znanosti tijekom 1960-ih i 1970-ih. Posudio je elemente iz tih pristupa, ali je nastojao nadići ograničenja nudeći objašnjenja za različitosti i nejednakosti političkih ishoda. Povijesni institucionalizam karakterizira naglasak na asimetriji moći i ovisnosti o putu. Na institucije se ne gleda samo kao na neutralne, već kao entitete koji neravnomjerno raspoređuju moć među društvenim skupinama, oblikujući političke i ekonomske putanje na načine koji održavaju povijesno naslijeđe i neželjene posljedice. Ispitujući kako institucije utječu na ponašanje pojedinca, povijesni institucionalisti pružaju razumijevanje postojanosti i evolucije političkih i ekonomskih sustava, posebno u kontekstu postkomunističkih zemalja gdje povijesno naslijeđe igra ulogu u oblikovanju suvremene dinamike korupcije (Hall i Taylor, 1996: 945-946).

Današnje institucije, oblikovane povijesnim odlukama i pravilima, pokazuju ovisnost o putu što znači da su sadašnji ishodi pod utjecajem prošlih izbora. Ove institucije ispunjavaju svoje primarne funkcije i uspostavljaju odnose među akterima, definiraju pravila za prilagodbe politika te se često opiru promjenama zbog ukorijenjenih političkih i ekonomskih interesa (Sorensen, 2015: 22). Koncept 'ovisnosti o putu' sugerira da jednom uspostavljene institucije s vremenom postaju otporne na promjene, čineći ranije odluke dugoročno utjecajnim. Ova je ideja važna za proučavanje institucija, naglašavajući važnost razumijevanja načina na koji institucije ostaju iste, ključnih trenutaka kada se formiraju nove i kako se one mijenjaju tijekom vremena (Sorensen, 2015: 24). North (1991) daje temelje za razumijevanje povijesnog institucionalizma. On definira institucije kao "pravila igre" u društvu koja oblikuju

međuljudsku interakciju te ispituje kako se one razvijaju tijekom vremena i njihov utjecaj na ekonomski učinak. On razlikuje institucije (pravila) i organizacije (igrače) te naglašava da institucije oblikuju ponašanje i interakcije organizacija. North tvrdi da su institucionalne promjene pod utjecajem prošlih ponašanja i mogu dovesti do ovisnosti o putu, gdje postupne promjene unutar institucija jačaju postojeće obrasce. North naglašava važnost i formalnih i neformalnih pravila u oblikovanju ekonomskog i političkog ponašanja, čineći ga bitnom komponentom teorijskog okvira ovog istraživanja (North, 1991: 103).

Teorija o ovisnosti o putu razjašnjava kako socijalističko nasljeđe utječe na korupciju u postkomunističkim zemljama. Razlikujući institucije kao pravila za organizacije, North naglašava kako povijesna ponašanja oblikuju i jačaju trenutne institucionalne obrasce. Ovaj okvir služi za razumijevanje kako ukorijenjene norme i strukture iz komunističke ere nastavljaju održavati korupciju kroz interakcije i ponašanja političara i drugih aktera unutar tih društava. Formalna i neformalna pravila uspostavljena tijekom komunističkog razdoblja i dalje postoje (Ledenava, 2008), što otežava iskorjenjivanje korupcije.

U analizi postojanosti korupcije u postkomunističkim zemljama, ovo će istraživanje ispitati nekoliko međusobno povezanih čimbenika kroz prizmu povijesnog institucionalizma i ovisnosti o putu. Temeljni faktori koji će se proučavati u ovom istraživanju su povijesna pozadina, utjecaj elita prošlog režima i lustracija, institucije te antikorupcijske mjere kao odgovori politike na afere (*policy responses*).

3.1 Utjecaj povijesti

Kada je riječ o zemljama Višegradske skupine potrebno je sagledati njihovu povijesnu pozadinu. U kontekstu korupcije, povijesno nepovjerenje prema vanjskim silama može imati implikacije na način na koji ove nacije pristupaju naporima protiv korupcije. Skepticizam rođen iz povijesnih borbi mogao bi utjecati na prihvaćanje ili otpor vanjskom pritisku za reformu. Stoga je poznavanje povijesne pozadine ovih zemalja, koja podrazumijeva komunističku prošlost, važno za razumijevanje njihovih suvremenih stajališta kao i njihovih stavova prema korupciji danas. Utjecaj i uloga geopolitičkih čimbenika i vanjskih aktera poput međunarodnih organizacija, uključujući svrstavanje uz zapadne ili istočne sile tijekom Hladnog rata, strana pomoć ili ulaganja te naknadne promjene mogle bi utjecati na razine korupcije (Holmes, 2006).

Zajednička povijest ovih država zasigurno je imala utjecaj na oblikovanje njihovih postkomunističkih identiteta i odgovora na utjecaje izvana. Povijesna iskustva dominacije, podjela i ideoloških borbi tijekom hladnog rata usadila su osjećaj opreza i suzdržanosti, a ovaj pristup očit je u njihovim suvremenim stavovima, gdje te nacije znaju pokazivati skeptičan stav i angažman sa zapadnoeuropskim susjedima (Linhartová i Volejníková, 2013: 84-86). Povijesni utjecaji igraju ulogu u oblikovanju kulturnih normi koje okružuju korumpirano ponašanje, pri čemu se društveni stavovi prema podmićivanju razlikuju između zemalja (Goel i Nelson, 2010: 439). Ti su stavovi često duboko ukorijenjeni i mogu diktirati društvenu prihvatljivost koruptivnih djela jer s vremenom i davatelji i primatelji mita razvijaju učinkovite mehanizme za sudjelovanje u koruptivnim radnjama. Države s dugom poviješću neovisnosti, možda su uspostavile uspješne mehanizme provedbe antikorupcijskih mjera. Suprotno tome, nove neovisne nacije, mogu se suočiti s većom korupcijom zbog nerazvijenih mehanizama praćenja i upravljanja, osobito tijekom razdoblja brze privatizacije (Goel i Nelson, 2010: 439). MacDonald i Majeed (2011) navode slične zaključke te tvrde da povijesni presedani i običaji mogu oblikovati institucije i kulturne norme, utječući na prihvaćanje koruptivnih postupaka tijekom vremena. U nekim zemljama može biti teško napustiti ukorijenjene prakse, a korupcija bi se mogla normalizirati kao norma poslovanja. Suprotno tome, dobro uspostavljeni mehanizmi provedbe i institucionalna snaga u drugim zemljama mogu odvratiti korupciju. (MacDonald i Majeed, 2011: 11-12).

3.2 Komunističke elite i lustracija

Ispitivanje lustracije i potencijalne upletenosti komunističkih elita u proces demokratske tranzicije i institucionalizma daje nekoliko mogućih ishoda. Uključivanje dužnosnika bivšeg režima u proces tranzicije moglo bi pružiti uvide ili dozu stručnosti u upravljanju složenim birokratskim strukturama, olakšavajući prijelaze. Međutim, to može izazvati zabrinutost zbog održavanja koruptivnih praksi i učvršćivanja stare dinamike moći unutar novih demokratskih institucija. Štoviše, procesi lustracije usmjereni na isključivanje bivših komunističkih elita iz javnih službi mogu dovesti do negativnih reakcija i polarizacije. Suprotno tome, neuspjeh u rješavanju pitanja uključenosti bivših elita može potkopati povjerenje javnosti u novi sustav, dajući percepciju korupcije i elitizma.

Ivlevs i Hinks (2018) smatraju da veze s bivšom komunističkom partijom danas povećavaju vjerojatnost plaćanja mita, a to podrazumijeva bivše članove stranke, kao i njihovu djecu i rodbinu. Tvrde da će, među davateljima mita, osobe sa stranačkim vezama vjerojatnije nuditi

mito te da se sklonost korupciji bivših članova komunističke partije prenosila kroz obitelj i tako održavala tijekom vremena, pridonoseći korupciji desetljećima nakon raspada socijalističkog bloka (Ivlevs i Hinks, 2018: 4). Ivlevs i Hinks pozivaju se na izvorno istraživanje Libmana i Obydenkove (2015) koji su otkrili da regije s većim povijesnim udjelom članova Komunističke partije imaju više današnje razine korupcija: „Analizirajući različite skupove podataka o korupciji, ova studija otkriva heterogeni utjecaj komunističkog naslijeđa na različite aspekte moderne korupcije. Otkriva da jače naslijeđe CPSU-a dovodi do povećane potražnje za korupcijom među uličnim birokratima, dok stanovništvo također pokazuje veću spremnost da se uključi u koruptivne radnje“ (Libman i Obydenkova 2015: 331). U analizi motiva za plaćanje mita, otkriveno je da veze s Komunističkom partijom povećavaju vjerojatnost nuđenja mita za ubrzavanje ili poboljšanje javnih usluga, zajedno s vjerojatnošću da pojedinci takva plaćanja doživljavaju kao uobičajena. Nalazi upućuju na to da su mreže i društvene prakse koje su uspostavili bivši članovi komunističke partije opstale i nakon promjene režima i to obiteljskim prijenosom (Ivlevs i Hinks, 2018).

Lustracija uključuje provjeru pojedinaca zbog prethodne suradnje s komunističkim režimom, posebice s tajnom policijom, te njihovo naknadno diskvalificiranje s visokih položaja u javnom sektoru. Zemlje poput Poljske, Njemačke, Češke, Mađarske, Albanije i Bugarske, provele su neki oblik lustracije. Zakonodavstvo u tim zemljama zabranjuje bivšim suradnicima obnašanje državnih funkcija, dok neke zemlje proširuju ta ograničenja na akademsku zajednicu i državne medije (Appel, 2005: 383). Međutim, situacija je bila slijedeća: „Očito bivšim komunistima nije bilo u interesu da ih se provjerava ili lišava bilo kakvih prava, položaja ili posjeda. Zbog toga su, kad god je to bilo moguće, tijekom pregovora s oporbom sklapali ‘džentlmenške dogovore’ i/ili su se, nekad pripadnici nove demokratske elite, suprotstavljali pokušajima suočavanja s prošlošću“ (Letki, 2002: 537). Dakle, lustracija je provedena u zemljama Istočne i Srednje Europe s različitim stupnjevima uspjeha i kontroverzi. Točne rezultate i podatke lustracije u odabranim zemljama istraživanja izložiti će se u analitičkom dijelu rada.

Uz opstanak tradicije mita i drugih koruptivnih praksi bivših pripadnika komunističkih stranaka i njihovih bližnjih, neadekvatno provedena lustracija predstavlja opasnost od nenamjernog pogoršanja korupcije ili neuspjeha u postizanju zadanih ciljeva. Procesi lustracije koji se percipiraju kao politički motivirani mogu potaknuti društvene podjele i nezadovoljstvo, potkopavajući suradnju nužnu za učinkovito upravljanje. Može se narušiti povjerenje javnosti u institucije, potencijalno potičući korupciju jer pojedinci gube vjeru u

pravednost sustava. Nadalje, ako se lustracija provodi bez provedbe sveobuhvatnih reformi, to može odvratiti pozornost od potrebe za poboljšanje transparentnosti i nadzornih mehanizama, ograničavajući njezin učinak na smanjenje korupcije. Dakle, dok lustracija ima potencijal za rješavanje korupcije uklanjanjem pojedinaca povezanih s prošlim autoritarnim režimima, njezin uspjeh ovisi o pravilnoj provedbi.

3.3 Institucije

U ispitivanju uloge institucija; formalnih i neformalnih cilj je razumjeti njihov utjecaj na dinamiku korupcije. Formalne institucije, kao što su pravosuđe i pravni okviri, igraju ulogu u odvratanju od korupcije provođenjem antikorupcijskih zakona i promicanjem odgovornosti i transparentnosti vlade. Suprotno tome, neformalne institucije, uključujući kulturne norme, društvena očekivanja i mreže pokroviteljstva, značajno utječu na stavove društva prema korupciji (Grzymala-Busse, 2004: 5; Linhartová i Volejníková, 2013: 85). One su često ukorijenjene u povijesnom nasljeđu i obiteljskim vezama te mogu ovjekovječiti koruptivno ponašanje stvaranjem sustava uzajamnih usluga koji zaobilaze formalna pravila. Interakcija između formalnih i neformalnih institucija bitna je za razumijevanje putanja korupcije. Međunarodne institucije i organizacije, poput Svjetske banke ili Europske unije, također su važne u postavljanju antikorupcijskih standarda, pružanjem financijske i tehničke pomoći i vršenjem pritiska za institucionalne reforme. Njihovo sudjelovanje može ojačati domaće napore u borbi protiv korupcije kroz različite mehanizme (Grigorescu, 2006).

Kulturne norme i vrijednosti društva, uključujući njegovu povijest, uvelike određuju vrste institucija koje društvo stvara za sebe (Pillay i Dorasamy, 2010: 366). Institucije, kako ih je definirao Douglass North (1991), pravila su igre u društvu, odnosno ograničenja koja stvaraju ljudi i koja oblikuju međuljudske interakcije. Institucije mogu biti formalne; s pravnim statusom i regulatornim okvirom, ili neformalne; koje obuhvaćaju običaje, tradiciju, navike i društvene norme, koje čine kulturu društva. Institucije stvaraju poticaje koji usmjeravaju ljudsko ponašanje te utječu na postupke pojedinaca određujući dopuštena ponašanja, oblikujući sklonosti i očekivanja te stabilizirajući okolinu. Korupcija, shvaćena kao odstupanje od formalnih pravila, smatra se ugrađenom neformalnom institucijom u društvima u kojima je uobičajena, koja funkcionira kao endogeni sustav sa svojim vlastitim pravilima i mehanizmima (Linhartová i Volejníková, 2013: 85 prema North, 1991).

U mnogim zemljama postoje neformalne institucije u kojima dominiraju transakcije društvenog mita jer pomažu u pružanju rješenja za ozbiljne probleme ukorijenjene u društvu.

Takve neformalne mreže rezultat su povijesnih obrazaca i služe za preživljavanje i suočavanje s nedostacima formalnih institucionalnih aranžmana kao što su nedovoljna prava, neizvjesna okruženja, rigidni politički režimi ili fizičko nasilje od strane vlasti (Jancsics, 2019: 9). Javno povjerenje u političke institucije i sustav često ovisi o percepcijama razine korupcije (Linhartová i Volejníková, 2013: 88). Interakcija između formalnih i neformalnih institucija ključna je za razumijevanje dinamike korupcije u zemljama Višegradske skupine. Postojanost korupcije često ovisi o neformalnim mrežama (Grzymala-Busse, 2004: 6), koje mogu ovjekovječiti koruptivno ponašanje kroz sustave uzajamnih usluga koji zaobilaze formalne propise.

3.4 Korupcijske afere i odgovori politike

Antikorupcijske mjere ključne su za rješavanje korupcije koja koči gospodarski razvoj, potkopava povjerenje u javne institucije i državne dužnosnike. Svaka zemalja Višegradske skupine; Poljska, Mađarska, Češka i Slovačka, iskusila je korupcijske skandale koji naglašavaju složenost borbe protiv korupcije te oni otkrivaju slabosti unutar postojećih institucionalnih okvira.

Korupcija cvjeta u sredinama s labavom birokracijom i slabom provedbom zakona (MacDonald i Majeed, 2011). Zemlje sa strogim antikorupcijskim mjerama i zakonima te učinkovitim pravosudnim sustavima obično imaju niže razine korupcije jer je vjerojatnost otkrivanja veća, a oportunitetni trošak korupcije veći (MacDonald i Majeed, 2011: 10). Jedan od aspekta demokratske države koji je ključan za njezino postojanje je vladavina prava. Reformom pravnog sustava kako bi bio kompatibilan s demokracijom, kao i promjena njegovog politiziranog karaktera naslijeđenog iz komunističkog režima, trebalo se postići čišćenjem aktera; sudaca ili odvjetnika, vještih u manipuliranju zakonom za potrebe partije-države.

Jancis (2019) daje klasifikaciju antikorupcijskih mjera te navodi kako se one mogu klasificirati u dvije dimenzije: odozgo prema dolje te odozdo prema gore. Obije mjere mogu biti unutar zemlje ili vanjske. Unutarnje mjere odozgo prema dolje pokreću formalna tijela poput vladinih agencija, a usmjerene su na sprječavanje i sankcioniranje devijantnog ponašanja putem administrativne kontrole. To uključuje meritokratsko zapošljavanje, provjere prošlosti, praćenje, zahtjeve za dokumentacijom, kazne i etičke kodekse. Vanjske mjere odozgo prema dolje uključuju antikorupcijske propise, provedbu zakona, neovisno pravosuđe, nadzor vlade, specijalizirane antikorupcijske agencije i međunarodne ugovore.

Antikorupcijske mjere odozdo prema gore baziraju se na intrinzično motiviranim akterima kao što su pojedinci, lokalne zajednice ili članovi civilnog društva izvan formalnih institucija. Mjere odozdo prema gore uključuju njegovanje nekorumpirane organizacijske kulture i zviždanje, a njihovi napori imaju za cilj povećati javnu svijest i mobilizaciju građana protiv korupcije putem neovisnih medija, nevladinih organizacija, prosvjeda, društvenih pokreta i praćenja zajednice. Ti se napori temeljeni na društvenim i kulturnim kanalima kontrole poput uvjerenja, vrijednosti, normi i društvenog pritiska za borbu protiv korupcije (Jancis, 2019: 5-6).

Zemlje Višegradske skupine suočavale su se sa značajnim korupcijskim skandalima tijekom godina. U Poljskoj; afera Rywin, ukazala je na duboko ukorijenjena pitanja unutar odnosa između medija, vlasti i regionalne politike (Zarycki, 2009). Mađarska je svjedočila skandalima s fondovima EU, a svi su uključivali visoke političke osobe i upitne prakse nabave. U Češkoj se otkrivene prijevare i loše upravljanje na lokalnoj i nacionalnoj razini u što su upleteni najviši dužnosnici, uključujući i premijera Andreja Babiša. Slovački skandal Gorila razotkrio je raširenu političku korupciju, dok je ubojstvo istraživačkog novinara Jána Kuciaka naglasilo opasnu povezanost korupcije, organiziranog kriminala i politike (Garaiová i sur, 2015: 4-11). Afere mogu potaknuti političku nestabilnost i društvene nemire, budući da građani postaju sve više razočarani svojim vođama i skeptični prema demokratskim procesima. Odgovor nadležnih institucija, i javnosti na korupcijske afere važan je za ublažavanje negativnih učinaka i njegovanje kulture odgovornosti i transparentnosti. Učinkoviti institucionalni odgovori, kao što su temeljite istrage, kazneni progoni i reforme, mogu odvratiti buduću korupciju pokazujući da se takvo ponašanje neće tolerirati.

Teorijski okvir ovog rada obuhvaća analizu nekoliko varijabli koji su povezani s korupcijom u zemljama Višegradske skupine i to ispitujući utjecaj povijesti, ulogu komunističkih elita i lustracije, ulogu institucija te utjecaj antikorupcijskih mjera i korupcijskih afera. Povijesna pozadina ovih nacija, koju karakterizira centralizirana kontrole i autoritarnog upravljanja, uspostavila je ukorijenjena institucionalna ponašanja koja su otporna na promjene. Utjecaj elita iz prošlog režima često zadržavaju značajnu moć i utjecaj, a politike lustracije, osmišljene kako bi te elite očistile od položaja vlasti, imale su mješoviti uspjeh, naglašavajući složenost institucionalne reforme. Osim toga, uloga formalnih institucija, poput pravosuđa i organa za provedbu zakona, ključna je u borbi protiv korupcije, no njihova je učinkovitost često potkopana povijesnim naslijeđem i ukorijenjenim interesima. Konačno, istraživanje će istražiti političke odgovore na korupcijske afere, gledajući kako povijesni obrasci oblikuju

suvremene antikorupcijske mjere i njihove rezultate. Navedene nezavisne varijable postavljaju temelje za ispitivanje dinamike korupcije i učinkovitosti antikorupcijskih strategija u sljedećim odjeljcima ovog rada.

4. Dizajn istraživanja

Odabir odgovarajućeg dizajna istraživanja važan je za ispitivanje fenomena korupcije u zemljama Višegradske skupine i dobivanje odgovora na pitanje istraživanja. Dizajn istraživanja je strategija za provođenje istraživanja kako bi se odgovorilo na istraživačko pitanje. Prikladna metoda prikupljanja podataka za ovu studiju bila bi kvalitativna, budući da podrazumijeva prikupljanje velike količine informacija iz ograničenog broja slučajeva (Burnham i dr, 2006: 34). Primarna korištena metodologija bit će komparativna analiza, koja je prikladna za prepoznavanje i razumijevanje sličnosti i razlika između ovih zemalja u pogledu povijesnih utjecaja, uloge komunističkih elita i lustracije, institucija i utjecaja antikorupcijskih mjera i korupcijskih afera.

Analiza će se usredotočiti na to kako različiti čimbenici međusobno utječu na korupciju. Analiza će uključivat pregled i ispitivanje dokumenata kao što su znanstvena literatura, zakonski tekstovi, vladina izvješća i slični dokumenti. Proučavanjem ovih dokumenata, cilj je otkriti kako formalna pravila i propisi ublažavaju ili održavaju koruptivne prakse. Osim analize službenih dokumenata, u studiji će se koristiti novinski članci. To će pomoći da se uhvati veći spektar perspektiva i razumije javni diskurs koji okružuje korupciju i antikorupcijske napore u zemljama Višegradske skupine. Novinski članci pružit će uvid u to kako se javnost izvještava o korupcijskim skandalima i kako ih ona percipira, a osim za opisivanje događaja, važni su i potvrdu podataka nađenih u statističkim bazama te stručnim i znanstvenim člancima. Studija će uključiti podatke iz međunarodnih baza podataka poput Transparency Internationala i Eurobarometra.

Povijesni utjecaji, uključujući nasljeđe komunističkih elita i provedbu procesa lustracije te institucije kao i korupcijske afere i odgovori smatraju se nezavisnim varijablama. Ti čimbenici postoje kao uvjeti ili kontekstualni elementi koji mogu utjecati na zavisnu varijablu. Zavisna varijabla bila bi razina korupcije u zemljama Višegradske skupine. To uključuje način na koji se korupcija manifestira u tim zemljama, rasprostranjenost i vrste koruptivnih radnji te učinkovitost antikorupcijskih mjera. Ova varijabla je ono što se želi objasniti ili predvidjeti na temelju utjecaja četiri nezavisnih varijabli (Kekez, 2019: 329).

U odabiru slučajeva za ovo istraživanje, odabrane jedinice analize, uključuju četiri zemlje Srednje Europe ili Višeogradske skupine: Republiku Poljsku, Mađarsku, Češku Republiku i Slovačku Republiku. Odabir ovih specifičnih zemalja odredila su dva kriterija, s naglaskom na sličnostima. Zemlje Višeogradske skupine dijele povijesno nasljeđe socijalizma iz razdoblja Hladnog rata, koju su obilježila represija, jednostranački sustavi i kontrola od strane države nad različitim elementima društva. Osim toga, sve su četiri zemlje članice Europske unije čije članstvo podrazumijeva značajne reforme i pridržavanje kriterijima antikorupcije, a osim toga samo članstvo u Uniji znači i bolju dostupnost podataka vezanih za članice. Ovaj je pristup motiviran ciljem ispitivanja načina na koji se socijalističko nasljeđe izražava u dinamici korupcije u zemljama s usporedivim povijesnim pozadinama i vanjskim čimbenicima. Svrha je pružiti dublje poznavanje korupcije u europskom kontekstu identificiranjem paralela i razlika u utjecaju socijalističkog nasljeđa na korupciju odabirom najbližijih slučajeva. Navedene europske zemlje ciljna su publika za nalaze istraživanja koja će razjasniti odnos između razina korupcije i socijalističkog naslijeđa

Finalno, metodologija ovog rada oslanjat će se na pregled i integraciju različitih izvora informacija. Korištenje komparativne analize omogućit će razumijevanje načina na koji različiti povijesni i institucionalni čimbenici utječu na korupciju u zemljama Višeogradske skupine. Ova studija koristi analizu dokumenata za traženje trendova i kontekstualnih informacija koje pridonose razumijevanju veze između socijalističke prošlosti i postojanja korupcije u odabranim zemljama. Bez obzira na ograničenja kvalitativnog istraživanja, primjeri Slovačke, Češke, Poljske i Mađarske nude koristan kontekst za procjenu utjecaja komunističke prošlosti na korupciju.

5. Analiza

Usprkos općoj potvrdi o ulozi komunističkog naslijeđa u razvoju moderne korupcije (Karklins, 2002; Kaufmann, 1997 i 2005; Ledeneva, 2008 i 2012; Racovita, 2011; Rose-Ackerman, 1997 i 2001; Sandholtz i Taagepera, 2005 i dr.), ovo istraživanje zanima kako se korupcija manifestira u zemljama Višeogradske skupine. Kako sve četiri zemlje dijele veoma sličnu povijest i odnose s vanjskim akterima (Visegrad Group, 2023), varijabla povijesnih utjecaja gledat će se za Višeogradsku skupinu kao cjelinu i to s fokusom na njihovo nepovjerenje zbog povijesnog iskustva, što postavlja početnu točku za istraživanje ostalih varijabli. Potom će se provesti ispitivanje svake zemlje, s preostale tri varijable. Raščlanjivanjem ovih varijabli unutar jedinstvenog konteksta svake zemlje, želja je detaljnije otkriti načine na koji se

navedene varijable presijecaju kako bi utjecale na stanje korupcije u Poljskoj, Mađarskoj, Češkoj i Slovačkoj.

5.1 Utjecaj povijesti

Prijašnja iskustva zemalja Višeogradske skupine oblikovala je njihova suvremena stajališta prema Europskoj uniji i institucija koje propagiraju borbu protiv korupcije. Prijelaz iz socijalističkih sustava u tržišna gospodarstva i demokracije pruža zajednički kontekst za razumijevanje potencijalne postojanosti određenih ponašanja i stavova. Nakon Hladnog rata zemlje Višeogradske skupine strateški su se povezale sa Zapadom vođene potrebom za sigurnosnim jamstvima i težnjama za političkom i gospodarskom integracijom. Osnove te orijentacije leže u tome da zemlje Višeogradske skupine nikada nisu bile velike sile koje su imale utjecaja ili su odlučivale o sudbini kontinenta niti su uspješno očuvale svoju nezavisnost. Iskustvo Drugog svjetskog rata i poslijeratne podjele Europe pokazuje da zemlje Višeogradske skupine nisu bile dovoljno snažne kako bi se same obranile te im je potreban pouzdani saveznik koji će biti jamac njihove sigurnosti, ali tu postoji i nepovjerenje prema zapadnoeuropskim zemljama koje proizlazi iz njihovog povijesnog iskustva (Visegrad Group, 2023; Szarek-Mason, 2010: 160).

Ostavština Austro-Ugarskog Carstva je nad Mađarskom ostavila trajne posljedice, kao i podjela Poljske i njezino brisanje s karte. Izdaja Čehoslovačke Münchenskim sporazumom i kasnija podjela Europe tijekom Hladnog rata karakterizirali su ravnodušnost zapadnih sila i zanemarivanje. Nakon pada komunizma 1989. godine zemlje Srednje i Istočne Europe imaju očekivanja od Zapada da im pomogne u političkoj i ekonomskoj tranziciji i razvoju u suverene države. Novi vođe Višeogradske skupine, od početka su iskazali interes za razvijanjem snažnih odnosa sa SAD-om u okviru struktura Atlantskog saveza (Visegrad Group, 2023). Ovdje je EU propustila priliku za jačanjem utjecaja na tom području, a aneksija Krima 2014. godine ponovno je pokazala slabost EU-a u provedbi zajedničke strategije djelovanja prema Rusiji koji predstavlja jedan od faktora raskola; pitanje Rusije, odnosno njezin utjecaj na europsku sigurnost i stavovi zemalja Višeogradske skupine, osobito Mađarske i Slovačke, po pitanju zbližavanja ili distanciranja od Rusije kao nekadašnje socijalističke prijestolnice (Racz, 2014: 62). Ove geopolitičke složenosti isprepletene s povijesnim iskustvima, služe kao pozadina za razumijevanje stavova zemalja Višeogradske skupine.

Navedeni povijesni utjecaj daje kontekst za razumijevanje suvremenih izazova s kojima se Višeogradska skupina suočava u pogledu korupcije. Jedna od predloženih poveznica između

povijesti i korupcije jest uloga povijesnih presedana i običaja koji bi mogli oblikovati institucije i kulturne norme u zemlji, a nacije s komunističkom poviješću teže će kontrolirati korupciju zbog ukorijenjenih normi i o poslovnoj praksi koje drugi smatraju korumpiranim (MacDonald i Majeed, 2011: 11 i 18). Upravo su te prakse koje postaju normala u tim zajednicama posebno zanimljive i specifične za socijalističku prošlost: „Slovaci plaćaju mito skupim alkoholom profesorima kako bi osigurali upis na prestižna sveučilišta i liječnicima u zamjenu za poseban medicinski tretman. Stručnjaci tako raširenu korupciju u Slovačkoj pozivaju na povijesno naslijeđe koje je postojalo pod komunističkom vladavinom (1948.-89.)“ (MacDonald i Majeed, 2011: 8).

5.2 Komunističke elite i lustracija

U tranziciji iz komunističkih režima u demokracije, postojanost bivših elita često je predstavljala izazov jer su mnoge od njih uspjele izbjeći posljedice lustracije. Provedba lustracije često je bila manjkava i neujednačena, što može dovesti do rasprostranjene percepcije korupcije i potkopavanja povjerenja javnosti u demokratske institucije u nastajanju.

Kako zemlje u fokusu istraživanja nisu imale komunističku vladavinu prije Drugog svjetskog rata, Komunističke partije u tim su zemljama bile slabije. One su stekle potporu tijekom Drugog svjetskog rata, jer su se suprotstavile nacističkoj vlasti i istovremeno preuzele kontrolu. Članstvo Komunističke partije brzo je raslo i oni su uživali privilegiran pristup stranci i imali pristup financijskim sredstvima i ovlastima za njihovu raspodjelu. Zbog centralno planiranog karaktera gospodarstva, članovi Partije koji su bili javni dužnosnici imali su značajan utjecaj na to što, gdje i koliko se proizvodi. Kako bi se nadoknadila pretjerana centralizacija i ograničenja razvijeni su sustavi neformalne razmjene kao i niz taktika za proigravanje sustava. Neformalne aktivnosti, korupcija i podmićivanje prevladavali su među političkim elitama i javnim dužnosnicima, a ta su ponašanja postala ukorijenjena s malo toga za borbu protiv njih (Ivlevs i Hinks, 2018: 6).

Češka je provela zakon o lustraciji u listopadu 1991. godine te je on diskvalificirao određene skupine za obnašanje javnih dužnosti na pet godina. Prema zakonu, svaki Čeh koji traži visoku javnu dužnost mora dobiti potvrdu kojom dokazuje da nikada nije surađivao s tajnom policijom ili imao određeni čin u Partiji. Onima koji su navedeni kao agenti ili doušnici zabranjeno je obavljanje visokih pozicija u vladinim ministarstvima, vojsci, policiji, tajnoj službi, medijima, pravosuđu, javnom tužiteljstvu i poduzećima. U Češkoj je lustracija zahvatila tisuće, s više od 40.000 radnih mjesta za koja su bili potrebni certifikati. Tijekom

prvog desetljeća Ministarstvo unutarnjih poslova izdalo je više od 345.000 potvrda o lustraciji, od kojih je samo oko 3% potvrđivalo suradnju unatoč tome što se navodilo 700.000 imena (Appel, 2005: 385-386). Također je zanimljivo napomenuti kako je Češkoj bilo oko 15.000 pozitivnih lustracija, no većina nije rezultirala promjenama radnog statusa jer lustrirani nisu bili na elitnim položajima (Letki, 2002: 539).

Proces lustracije u Slovačkoj obilježen je nedostatkom sveobuhvatne provedbe u usporedbi s drugim zemljama. U početku se zakon o lustraciji donesen u Čehoslovačkoj u listopadu 1991. primjenjivao i na češku i na slovačku regiju, ali slabije u Slovačkoj. Nakon stjecanja neovisnosti, slovački premijer Mečiar odustao je od programa lustracije, što je dovelo do kategorizacije Slovačke kao nedovoljno lustrirane (Appel, 2005: 386). Ograničena provedba lustracije u Slovačkoj potaknula je pitanja o njezinoj učinkovitosti u potpori demokratskoj konsolidaciji, budući da se nije uspjela temeljito pozabaviti komunističkom prošlošću i ukloniti bivše suradnike s utjecajnih položaja. Javna potpora dekomunizaciji u Slovačkoj bila je umjerena, a proces lustracije vođen je odlukama elite, ne javnim mnijenjem ili lokalnim pokretima. Posljedično, naponi Slovačke naišli su na međunarodne kritike, naglašavajući potrebu za rigoroznijim pristupom suočavanju s komunističkim naslijeđem (Letki, 2002: 537 i 549).

Mađarski program lustracije bio je usmjeren na rješavanje nasljeđa agenata i kolaboracionista tajne policije iz doba komunizma te je doživio značajne fluktuacije u provedbi. U početku je program obuhvaćao više od 10 000 pozicija, uključujući ministre, saborske zastupnike, suce, tužitelje, dužnosnike lokalnih vlasti, veleposlanike, visoke vojne dužnosnike, državne medijske djelatnike, akademike i direktore državnih tvrtki. Međutim, nakon što su socijalisti ponovno došli na vlast 1996. godine, program lustracije je smanjen kako bi zahvatio samo najviše položaje u vladi i državnim medijima. Povratkom desničarske stranke na vlast, program je ponovno proširen kako bi uključio više ljudi, produžujući njegovo trajanje. Tijekom ovih promjena, privatnost pojedinaca je zadržana zbog naglaska Ustavnog suda o zaštiti osobne privatnosti. To je značilo da ako bi lustracijsko vijeće utvrdilo da je netko surađivao s tajnom policijom, ta je osoba imala mogućnost dati ostavku kako bi izbjegla javno otkrivanje svojih prošlih postupaka (Appel, 2005: 386-387). Mađarski pristup lustraciji bio je pod utjecajem zapadnih standarda i kritika, a ti su pritisci doveli do prilagodbi i poboljšanja lustracijskih aktivnosti u Mađarskoj, osiguravajući njihovu veću usklađenost s demokratskim načelima i međunarodnim normama (Letki, 2002: 534).

Poljski put prema provedbi formalnog programa lustracije bio je obilježen ograničenjima. Unatoč nekoliko pokušaja donošenja zakona o lustraciji 1990-ih godina, parlament je konačno usvojio zakon o lustraciji 1997. godine, ali trebale su još dvije godine da program stupi na snagu što je rezultiralo smjenom nekoliko ministara i saborskih zastupnika. Mjere lustracije u Poljskoj bile su uskog opsega s fokusom na odabrane položaje u javnom sektoru, uključujući predsjednika, zakonodavne zastupnike, suce, tužitelje i ključne uloge u medijima u državnom vlasništvu. Kandidati za viša radna mjesta morali su podnijeti izjave koje negiraju suradnju s tajnom policijom tijekom komunističke ere. Diskvalifikacija se događala samo ako je podnositelj zahtjeva lagao o svojoj prošloj umiješanosti te unatoč velikom broju pozicija koje podliježu zahtjevima lustracije, mali se dio pojedinaca suočio s lustracijskim suđenjima; za samo 18 je utvrđeno da su podnijeli lažne izjave pod prisegom (Appel, 2005: 387-388). Proces lustracije u Poljskoj izazvao je veliku pozornost, posebice objavom imena suradnika komunističke tajne službe što je izazvalo kritičke reakcije unutar društva, otkrivajući duboku podjelu u procjeni komunističkog doba i određivanju odgovarajućih metoda za rješavanje njegovog nasljeđa. Međutim, odluku da se provede lustracija prvenstveno su donijele političke elite, postavljajući pitanja o istinskim motivima iza takvih inicijativa i potencijalu za političko iskorištavanje kao i činjenicom da su neformalne verzije lustracije bile su uobičajene u Poljskoj što je dovelo do ostavki premijera te su i neki predsjednici suočeni s javnim optužbama za kolaboracije (Letki, 2002: 548).

5.3 Institucije

Neuspjeh formalnih institucija stvara prostor za razvoj neformalnih institucija, dok uspjeh formalnih umanjuje štetno djelovanje neformalnih institucija. Na primjer, kada formalne institucije provode strože antikorupcijske zakone, to može postupno promijeniti neformalne prakse obeshrabrujući podmićivanje i povećavajući stigmatu protiv koruptivnog ponašanja te smanjujući korupciju. Suprotno tome, ako neformalne norme u društvu toleriraju ili očekuju korupciju, te prakse mogu potkopati formalne institucije u borbi protiv korupcije, čineći zakone manje učinkovitim i težima za provedbu te samim time veću korupciju. Za formalne i neformalne institucije može se reći da se natječu, pri čemu korupcija može zamijeniti formalne uloge; što je vidljivo u razdoblju socijalizma kada su međuljudske veze smanjivale tržišne neizvjesnosti i nedostatke (Ledeneva, 2012). Ponavljajuće koruptivne radnje jačaju i održavaju korumpirane norme, potičući okruženje u kojoj podmićivanje postaje uobičajeno i produbljuje ovisnost o putu. Takvo okruženje daje legitimitet korupcijskim transakcijama osobito u slučajevima korupcije visokog profila gdje mnogi ostaju nekažnjeni, objavljenim

skandalima u koje su upletene javne osobe i mrežom klijenata uključujući visokopozicionirane dužnosnike (Linhartová i Volejníková, 2013: 86).

Institucije predstavljaju široki spektar entiteta i fenomena, od kojih svaki može biti zasebno istraživanje. Međutim, kako su institucije u ovom istraživanju jedna od nezavisnih varijabli, fokus će biti sužen na ispitivanje utjecaja formalnih i neformalnih institucija na korupciju gledajući njihove uspješnosti i slabosti. Transparency International proveo je studiju rizika od korupcije u zemljama Višegradske skupine koja naglašava slabosti i snage njihovih institucija. U Poljskoj i Mađarskoj, poslovni sektor je identificiran kao najslabija institucija, dok je tužiteljstvo posebno slabo u Češkoj i Slovačkoj. Mađarska doživljava zarobljavanje države od strane korumpiranih interesnih skupina, dok u Poljskoj država često zarobljava poslovni sektor. Tužiteljstvo u Češkoj Republici i Slovačkoj osjetljivo je na politički utjecaj, što je pogoršano hijerarhijskom i netransparentnom organizacijskom strukturom. Studija naglašava da, iako su formalni okviri ključni, oni sami po sebi nisu dovoljni za osiguranje integriteta i poštenog ponašanja. Pretjerana politizacija javne uprave i pretjerani politički utjecaj na institucije uobičajeni su nedostaci koji podrivaju antikorupcijske mjere. Ta su pitanja ukorijenjena u povijesnom kontekstu tih zemalja, gdje prošla ponašanja i institucionalne strukture nastavljaju oblikovati današnje prakse (Jancsics i sur, 2012: 8-9).

ČEŠKA

Najslabije institucije u Češkoj su javno tužiteljstvo, javna uprava, policija i političke stranke. Unatoč dovoljno resursa, javna uprava ne uspijeva privući, educirati i zadržati kompetentne djelatnike zbog nepostojanja pravila za odabir zaposlenika i napredovanja u karijeri. Politička imenovanja i mogućnost proizvoljnog smjenjivanja dužnosnika obeshrabruju profesionalnu stručnost i neovisnost (Jancsics i sur, 2012: 17). Zakon o radu nudi određenu zaštitu od političkog uplitanja za obične zaposlenike, ali je ugrožen diskrecijom uprave u nagrađivanju zaposlenika i političkom diskrecijom u provođenju odgovornosti za loše ponašanje. Javna uprava radi dobro gdje postoji politička volja i loše gdje je nema, a ovu nedosljednost pogoršavaju neadekvatno kvalificirani javni službenici, zbog čega uprava postaje slabiji partner u pregovorima s privatnim sektorom (Jancsics i sur, 2012: 18). Državnim tužiteljima nedostaje neovisnosti, a njihova ranjivost na političko uplitanje pridonosi izostanku većih presuda za korupciju u posljednja dva desetljeća. Hijerarhijska struktura i postupci imenovanja; npr. glavnog državnog odvjetnika imenuje vlada, dodatno ugrožavaju neovisnost. Promjene u politički imenovanom osoblju često dovode do smjene javnih tužitelja, bacajući

sumnju na njihovu neovisnost. Viši državni odvjetnici mogu izdati obvezujuće upute podređenima i povući predmete od određenih tužitelja, obeshrabrujući neovisno djelovanje i promičući kulturu kolektivne neodgovornosti. Ovaj sustavni problem još je složeniji jer državni odvjetnici toleriraju dugotrajne preliminarne istrage policije, što dovodi do odlaganja slučajeva bez odgovarajuće dokumentacije (Jancsics i sur, 2012: 19).

Češki sustav oslabljen je nejednakom regulacijom sukoba interesa, što utječe na financiranje političkih stranaka, učinkovitost javne potrošnje i sposobnost državne uprave da slijedi javni interes. Rupe u postojećem zakonodavstvu dopuštaju javne ugovore s tvrtkama u anonimnom vlasništvu, stvarajući prilike za korupciju. Unatoč zakonskim zahtjevima za javne službenike da podnose godišnje izjave o imovini, sustav se lako zaobilazi, a sankcije za nepoštivanje su blage. Transparentnost je dodatno potkopana nevoljkošću institucija da otkriju informacije, uz uobičajena administrativna ograničenja i opstrukcionističke prakse (Jancsics i sur, 2012: 27-29).

Javna uprava i tužiteljstvo ključne su institucije u borbi protiv korupcije, ali njihove slabosti ometaju učinkovito djelovanje. Pretjeran politički utjecaj, manjak stručne kompetencije i nedovoljna regulacija sukoba interesa pridonose sustavu koji omogućava opstanak korupcije. Nedostatak mehanizama transparentnosti i odgovornosti dodatno pogoršava problem, omogućavajući nastavak koruptivnih radnji unutar javnog sektora (Jancsics i sur, 2012: 40). Vrhovni ured za reviziju i pravosuđe među najjačim su institucijama Češke. Ustavna neovisnost Ureda, profesionalni standardi i usmjerenost na značajna proračunska područja čine ga vitalnim igračem u financijskom nadzoru, unatoč ograničenom opsegu i nedostatku izvršne ovlasti. Neovisnost pravosuđa dobro je zaštićena ustavnim odredbama i postupovnim jamstvima, što pridonosi povjerenju javnosti, iako i dalje postoje problemi s proračunskom ovisnošću, predvidljivošću odluka i kaznenim progonom korupcije (Jancsics i sur, 2012: 41-42).

MADARSKA

Političke stranke u Mađarskoj značajan su izvor rizika od korupcije. Izborni zakon iz 1997. ograničava troškove kampanje, ali je njegova provedba slaba, zbog čega stranke znatno premašuju zakonska ograničenja. Mehanizmi financijskog nadzora su neadekvatni, a stranke nisu dužne revidirati svoje račune u skladu sa standardima EU-a. Neovisnost pravosuđa ugrožena je nedavnim političkim promjenama. Temeljni zakon iz 2011. centralizirao je pravosudni sustav, stavljajući značajnu moć u ruke Nacionalnog pravosudnog ureda. Šef

nacionalnog pravosudnog ureda, imenovan na devet godina, može premještati suce i dodjeljivati predmete, što izaziva zabrinutost zbog političkog uplitanja. Pravosuđe se također suočava s problemima proračunske ovisnosti i predvidljivosti odluka. Unatoč tim izazovima, Mađarska je postigla određeni napredak u poslovnoj regulativi; postupci registracije poduzeća kao i porezni propisi su pojednostavljeni. Međutim, korupcija je i dalje raširena, osobito u javnoj nabavi i lokalnoj upravi. Javnu potrošnju kvare mito i profesionalno vođene korumpirane mreže (Jancsics i sur, 2012: 20-21).

Narušena je i neovisnost medija. Vlada Fidesza i KDNP-a donijela je zakon kojim su svi mediji stavljeni pod nadzor tijela koje je imenovala vlada, što je dovelo do povećane cenzure i autocenzure. Istraživačko novinarstvo je na meti, a novinari se suočavaju s pravnim i financijskim pritiscima. Vijeće Europe vrši pritisak na Mađarsku da napravi promjene kako bi zaštitila neovisnost pravosuđa i medija. Iako je mađarska vlada predložila neke izmjene, nije jasno koliko će modificirati ove nove kontroverzne zakone. (Jancsics i sur, 2012: 31-33).

Mađarski pučki pravobranitelj i Državni ured za reviziju ključne su institucije u zaštiti prava građana i osiguravanju financijskog nadzora. Iako borba protiv korupcije nije primarni fokus pučkog pravobranitelja, institucija ima ključnu ulogu u zaštiti prava građana i promicanju transparentnosti. Sustav pučkog pravobranitelja, uspostavljen ranih 1990-ih tijekom procesa demokratizacije Mađarske (Jancsics i sur, 2012: 42). Državni ured za reviziju služi kao primarna organizacija za reviziju financija i gospodarstva u Mađarskoj. Revidira državni proračun, političke stranke, poduzeća u državnom vlasništvu, Mađarsku narodnu banku i lokalne vlasti. Unatoč zabrinutostima oko političke pozadine nekih viših dužnosnika, on ostaje važna institucija u borbi protiv korupcije. Razvio je značajnu stručnost u upravljanju javnim financijama i redovito objavljuje radove i članke o korupciji (Jancsics i sur, 2012: 43). Državni ured za reviziju je 2011. godine pokrenuo projekt integriteta za prepoznavanje i ublažavanje rizika od korupcije unutar javne uprave. On djeluje organizacijski neovisno, transparentno i autonomno u pogledu proračunskih i kadrovskih pitanja. Iako je učinkovitost Državnog ureda za reviziju vrijedna hvale, mogao bi se dodatno ojačati povećanjem njegovih ovlasti kontrole i sankcioniranja, posebno u pogledu financiranja stranaka, gdje su njegove trenutne istražne i kaznene sposobnosti ograničene (Jancsics i sur, 2012: 44).

SLOVAČKA

Najslabije institucije u Slovačkoj su policija, tužiteljstvo i sudstvo. Ove institucije, ključne za provedbu antikorupcijskih politika, dijele zajedničke slabosti, posebice u mehanizmima

integriteta i odgovornosti. Politička zbivanja značajno su utjecala na te institucije, posebice nakon parlamentarnih izbora 2012. godine (Jancsics i sur, 2012: 22). Slovačka je policija prošla kroz brojne promjene posljednjih godina, s velikom fluktuacijom osoblja i nižim standardima zapošljavanja koji su utjecali na učinkovitost. Političko uplitanje i nedostatak jasnih postupaka imenovanja i napredovanja ugrožavaju neovisnost policije. Iako je došlo do poboljšanja u pristupu informacijama, detalji o imovini policije ostaju nepoznati javnosti. Osim toga, izostaju neovisna tijela koja bi rješavala pritužbe protiv policijskih službenika i integriteta, uključujući nedostatak ograničenja nakon prestanka radnog odnosa i pravila o darovima dodatno potkopavaju učinkovitost policijskih snaga (Jancsics i sur, 2012: 23).

Tužiteljstvo u Slovačkoj zadržalo je organizacijsku strukturu koja je ostala nepromijenjena od komunističkog doba. Hijerarhijska organizacija, s nejasnim pravilima izbora i napredovanja tužitelja, ograničava njihovu neovisnost. Ured glavnog tužitelja ima značajan utjecaj na proces kaznenog progona. Također postoji nedostatak javnih informacija o aktivnostima tužiteljstva, što dovodi do ograničenog znanja o njegovoj ulozi, a objave imovine često su formalne i nisu javno dostupne. Pravosuđe u Slovačkoj nije doživjelo značajne promjene do 2001. kada se ojačala neovisnost pravosuđa, ali potrebni mehanizmi transparentnosti i odgovornosti nisu uvedeni. Česte su tvrdnje da se disciplinskim postupcima napadaju suci koji kritički gledaju na trenutno stanje u pravosuđu. Pravosuđe se u Slovačkoj smatra najkorumpiranijom institucijom kojoj se ne vjeruje. Birokratska kultura dodatno ograničava odgovornost, a tijela za provođenje zakona selektivno izvješćuju o slučajevima (Jancsics i sur, 2012: 23-24).

Zajednički problemi u tim institucijama uključuju postojanje zakonskih okvira koji se slabo provode. Mehanizmi vanjske kontrole i odgovornosti su slabi, a ne postoje neovisna tijela koja bi razmatrala pitanja sukoba interesa i integriteta. Administrativna sposobnost za kontrolu i sankcioniranje nezakonitog ponašanja je ograničena. Postoji tendencija prema formalizmu u provedbi pravila bez razmatranja širih društvenih i etičkih dimenzija, a pristranost umanjuje objektivnu kontrolu (Jancsics i sur, 2012: 35-37).

Vrhovni ured za reviziju, Pučki pravobranitelj, mediji i civilno društvo relativno su jače institucije u Slovačkoj. Te institucije važne su u promicanju transparentnosti, odgovornosti i napora u borbi protiv korupcije. Vrhovni ured za reviziju ističe se kao najjača institucija u cjelini, s visokim ocjenama u pogledu kapaciteta i pokazatelja upravljanja. Ima dovoljno resursa, posluje profesionalno i održava svoju neovisnost. Učinkovito koristi alate za

transparentnost i odgovornost te ima dobre rezultate u implementaciji mehanizama integriteta. Međutim, njegovi rezultati često ostaju formalistički s ograničenim fokusom na učinkovitost revidiranih zadataka (Jancsics i sur, 2012: 47).

Ured pučkog pravobranitelja također ima dobre rezultate u pogledu kapaciteta i upravljanja. Pučki pravobranitelj ima funkcionalne mehanizme transparentnosti, odgovornosti i integriteta. Ipak, njegova je uloga u političkom sustavu minorna, a učinak relativno slab. Mediji i civilno društvo suočavaju se sa značajnim preprekama, ali važni su društveni čuvari. Njihova je odgovornost oslabljena ograničenim informacijama javnosti o njihovim aktivnostima, a trpe i ograničenja finansijskih i ljudskih resursa. Ti nedostaci utječu na kvalitetu njihova rada posebice na razinu istraživačkog novinarstva i stabilnost u organizacijama civilnog društva. Unatoč tim nedostacima, mediji i civilno društvo bili su značajni u otkrivanju slučajeva korupcije i oblikovanju percepcije javnosti o korupciji (Jancsics i sur, 2012: 48).

POLJSKA

Najslabije institucije u Poljskoj su civilno društvo i poslovni sektor. Ove se institucije suočavaju s brojnim izazovima koji su ukorijenjeni u kulturnim i političkim temeljima poljskog društva. Civilno društvo u Poljskoj vrlo je slabo, ali ima potencijala za borbu protiv korupcije. Problem je široko rasprostranjena nevoljkost među Poljacima da se udružuju ili poduzmu kolektivne akcije za opće dobro. Tu nevoljkost pogoršava opći nedostatak povjerenja u političke institucije, što dovodi do niskog odaziva birača i negativne ocjene demokracije. Političke stranke u Poljskoj privlače mali dio stanovništva i uživaju malo povjerenja javnosti što dodatno udaljuje građane od političkog angažmana (Jancsics i sur, 2012: 24-25).

Organizacije civilnog društva bore se s niskom razinom individualne aktivnosti i nedostatkom vjere u javni integritet. Većina nevladinih organizacija ne sudjeluje u nadzornim aktivnostima i prvenstveno se nalaze u Varšavi, a također pate od nedostatka sredstava. Transparentnost organizacija civilnog društva je slaba, s ograničenim javno dostupnim informacijama o njihovim aktivnostima i financijama. Posljedično, nevladine organizacije često postaju ovisne o javnom financiranju lokalnih vlasti, što potkopava njihovu neovisnost i učinkovitost u obavljanju uloge nadzornika. Poslovni sektor u Poljskoj suočava se s nekoliko izazova koji ometaju njegov doprinos sustavu integriteta. Zakonodavni okvir koji regulira poslovanje je neadekvatan, s lošim rezultatima u lakoći pokretanja poslovanja. Poduzeća u Poljskoj također

se susreću s korupcijom, posebno pri osiguravanju javnih ugovora i dobivanju uvoznih dozvola (Jancsics i sur, 2012: 25-27).

Poslovni ljudi često državu i njezine agencije doživljavaju kao opresivne i nisu skloni pridržavati se zakonskih normi. Slučajevi visokog profila, poput bankrota tvrtki zbog dvosmislenih zakonskih odredbi i navodne iznude od strane javnih tijela, ilustriraju pritiske i rizike s kojima se poduzeća suočavaju. Pristup javnim informacijama još je jedna kritična slabost. Iako Zakon o pristupu informacijama od javnog značaja postoji, njegova je provedba nedosljedna, a tijela javne vlasti često odbijaju ili odgađaju objavu informacija. To potkopava sposobnost nevladinih organizacija i javnosti da pozivaju vladu na odgovornost (Jancsics i sur, 2012: 33-35).

Najjače institucije u Poljskoj su Vrhovni ured za reviziju i Pučki pravobranitelj. Vrhovni ured za reviziju vrši reviziju javnih institucija i korištenja javnih sredstava. Izgradio je reputaciju profesionalizma i marljivosti, iako proračunska ograničenja predstavljaju izazove. Vrhovni ured za reviziju je transparentan i neovisan te pridonosi poboljšanju upravljanja državnim financijama i ublažavanju rizika od korupcije. Pučki pravobranitelj djeluje neovisno i uživa ugled transparentnosti i profesionalizma. Međutim, uloga pučkog pravobranitelja u rješavanju problema korupcije i promicanju transparentnosti ograničena je zbog ograničenja resursa (Jancsics i sur, 2012: 45-46).

Tablica 1

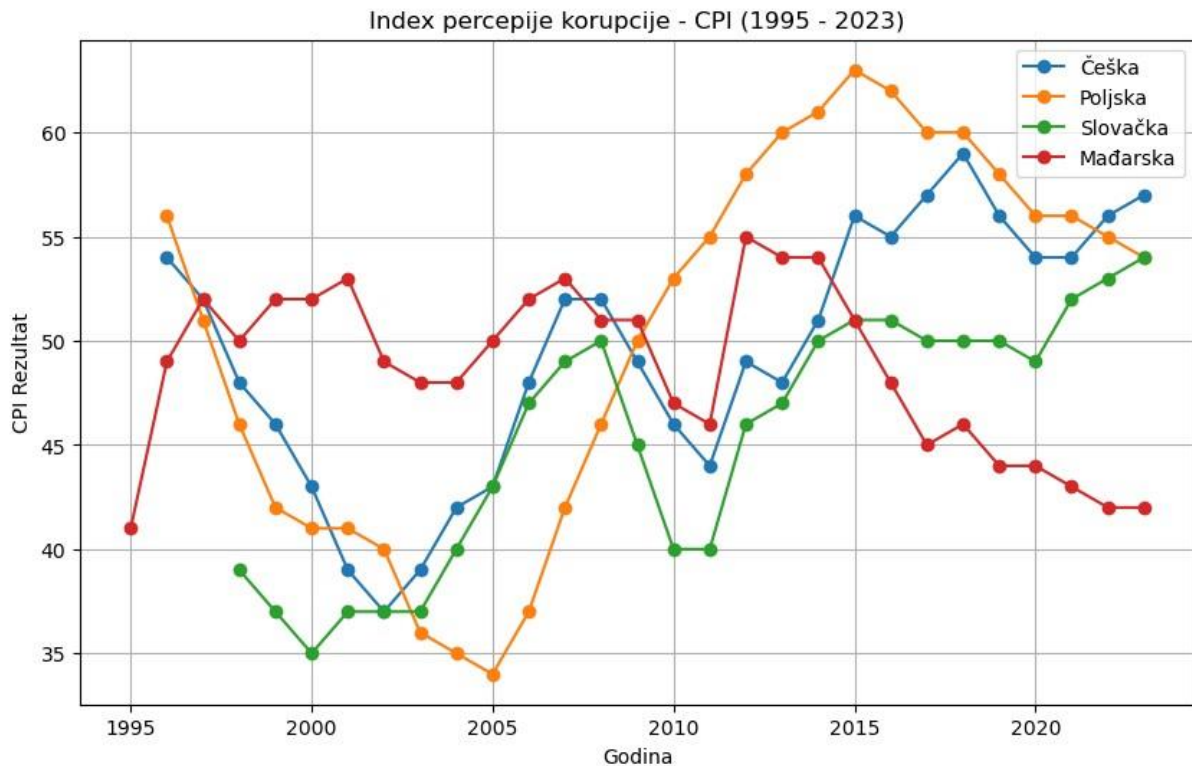
Zemlja	Najslabije institucije	Najjače institucije
<i>Češka</i>	Javna uprava i javno tužiteljstvo	Vrhovni ured za reviziju i zakonodavstvo
<i>Mađarska</i>	Političke stranke i poslovni sektor	Državni ured za reviziju i pučki pravobranitelj
<i>Slovačka</i>	Policija, zakonodavstvo i tužiteljstvo	Vrhovni ured za reviziju, pučki pravobranitelj i civilno društvo
<i>Poljska</i>	Civilno društvo i poslovni sektor	Vrhovni ured za reviziju i pučki pravobranitelj

Izvor: Jancsics i sur, 2012: Corruption Risks in the Visegrad Countries – Visegrad Integrity System Study.

5.4 Korupcijske afere i odgovori politike

Korupcijski skandali često razotkrivaju ranjivost i neučinkovitost formalnih institucija te naglašavaju utjecaj neformalnih mreža. Reakcije na ove skandale, bilo kroz zakonodavne reforme, javno negodovanje ili medijske istrage, otkrivaju kako se gleda na korupciju, postoje li šire mreže koje ju zataškavaju i je li borba protiv korupcije prioritet vladajućih i nadležnih institucija.

Slika 1

Izvor: Transparency International, 2023

U grafu je vidljivo kretanje percepcije korupcije između 1995. i 2023. Os Y predstavlja CPI rezultate, koji mjere percipirane razine korupcije u svakoj zemlji. CPI rezultat se kreće otprilike od 30 do 60, pri čemu viši rezultati ukazuju na manju percipiranu korupciju. Mađarska pokazuje općenito trend pada u CPI rezultatima od otprilike 2006. nadalje, što ukazuje na povećanje percepcije korupcije. Poljska pokazuje relativno stabilan trend s određenim fluktuacijama, ali općenito ne pokazuje značajno poboljšanje ili pad tijekom razdoblja. Slovačka pokazuje nagli pad u kasnim 1990-ima i ranim 2000-ima, s određenim oporavkom sredinom 2000-ih, nakon čega je uslijedio novi pad nakon 2010. godine. Češka pokazuje fluktuacije tijekom cijelog razdoblja, s općim trendom poboljšanja u 2010-ima prije nego što je doživio određeni pad u novijim godinama.

Općenito, grafikon pokazuje da, iako je bilo razdoblja poboljšanja u percipiranoj korupciji u tim zemljama, posebno u 2000-ima i 2010-ima, posljednjih godina dolazi do izazova, posebno u Mađarskoj i Slovačkoj, gdje su se rezultati CPI-a pogoršali, odražavajući veću percepciju korupcije. Za zaključiti da, dok razdoblja poboljšanja sugeriraju da vanjski pritisci i politička volja mogu privremeno prevladati ovisnosti o povijesnom putu, nedavni trendovi, posebno u Mađarskoj i Slovačkoj, potvrđuju da su ta nasljeđa i dalje snažna.

POLJSKA

Afera Rywin izbila je krajem 2002. godine te se pretpostavlja da je ova afera glavni čimbenik uspjeha desnice i marginalizacije ljevice na izborima 2005. i 2007. godine. Afera je započela zbog planova širenja medijskog holdinga Agora SA, vlasnika poznatih dnevnih novina Gazeta Wyborcza. Gazeta je bio glavni poljski dnevni list, a početkom 2000-ih postalo je jasno da je Agora zainteresirana za kupnju popularne TV postaje Polsat. U to je vrijeme parlament kontrolirala postkomunistička lijeva koalicija koju su činili socijaldemokratski SLD, a vladu je vodio Leszek Miller, pripadnik bivše komunističke partije. Postkomunisti su odlučili blokirati potez Agore uvođenjem antimonopolskog zakona koji bi zabranio tvrtkama koje posjeduju nacionalne novine da steknu nacionalni televizijski kanal. Predloženi nacrt zakona bio je koncipiran na način da je bilo veoma očito da će njegova glavna uloga biti zabrana preuzimanja TV kanala od strane Agore te je zbog toga nacrt zakona često nazivan Agora Lex (Worldpress, 2024).

Dok se o nacrtu zakona raspravljalo na sastanku vlade Lew Rywin obratio se izvršnoj direktorici Agore Wandi Rapaczynski. Rywin je bio privatni producent te vlasnik tvrtke Heritage Films. Njegova uloga kao posrednika može se objasniti njegovim starim poslovnim kontaktima s bivšim komunističkim miljeom, kao i dobrim vezama u intelektualnoj i umjetničkoj eliti. Razgovor Rywina i Rapaczynski otkriven je nakon što je Rapaczynski poslala poruku Adamu Michniku iz koje se ističe upletenost premijera Poljske: „Tijekom našeg sastanka Lew me je obavijestio da on djeluje kao izaslanik premijera. Poručuje da u zamjenu za ustupke u antimonopolizacijskom zakonodavstvu u izmjenama i dopunama Zakona o radiju i televiziji očekuje sljedeće obveze naše tvrtke. Prvo, nećemo agresivno napadati premijera u našem dnevniku "Gazeta Wyborcza". Drugo, prebacit ćemo 5% vrijednosti transakcije "Polsat" u premijerov stranački fond. To će biti učinjeno na legaliziran način, na primjer u obliku prijenosa "tvrtke na tvrtku". Lew je u tom pogledu ponudio usluge svoje tvrtke Heritage Films“ (Zarycki, 2009: 628).

Michnik je odlučio pozvati Rywina u svoj ured gdje je Rywin ponovio prijedlog te ga je Michnik snimio, ali ovoga puta odbio je potvrditi da ga je izravno poslao premijer Miller te se predstavio kao izaslanik skupine koja drži vlast. Razotkrivanje tako teškog korupcijskog skandala odmah je izazvalo politički skandal. Ubrzo nakon toga osnovano je saborsko povjerenstvo za istraživanje afere što je bilo prvo parlamentarno povjerenstvo u povijesti Poljske i njegovo je djelovanje privuklo veliku pozornost medija i javnosti (Zarycki, 2009: 629).

Posljedice afere bile su višestruke. Afera je razotkrila ozbiljan korupcijski skandal na raskrižju politike, medija i poslovanja u Poljskoj. Okaljao je ugled nekoliko istaknutih osoba te doveo do javnog bijesa i gubitka povjerenja u vladu i njezine institucije. Također je imala političke posljedice. Došlo je do marginalizaciji lijevo orijentiranih političkih stranaka na izborima koji su uslijedili i ojačao izborne izgled desničarskih stranaka. Afera je pokrenula niz istraga što je dovelo do pravnih postupaka te iako se nisu svi uključeni suočili s posljedicama, skandal je potaknuo pozive na veću transparentnost i odgovornost u vladinim i poslovnim poslovima. Povjerenstvo je rezultiralo određenom odgovornošću i Rywin je osuđen na dvije godine zatvora zbog svoje uloge u skandalu. Ali, nemogućnost povjerenstva da postigne konsenzus i političko manevriranje koje je uslijedilo značilo je da nisu svi upleteni u aferu snosili posljedice. Premijer Miller i drugi visoki dužnosnici, unatoč tome što su imenovani u izvješćima nisu se suočili s pravnim kaznama (Transparency International, 2018).

Utjecaj socijalističkog nasljeđa bio je očit u aferi Rywin, pokazujući kako su ostaci komunističke ere nastavili oblikovati političke i poslovne interakcije u Poljskoj. Postojanost starih mreža bila je očigledna zbog uključenosti Rywina, osobe s dubokim vezama s bivšom komunističkom elitom. Rywinova uloga posrednika, koristeći svoje veze s bivšim komunističkim dužnosnicima, pokazala je kako su ukorijenjeni odnosi iz socijalističke ere nastavili olakšavati tajne poslove i korupciju. Afera je otkrila kako se državnim aparatom može manipulirati za osobnu i političku korist. Optužbe protiv visokih dužnosnika poput premijera Millera i članova njegove administracije odražavale su nastavak prakse iz komunističkog razdoblja gdje se državna moć često koristila za osiguranje gospodarskih prednosti. Štoviše, pokušaj utjecaja na medijskog diva Agora SA predloženim zakonom istaknuo je napore koji podsjećaju na kontrolu nad medijima i informacijama iz doba socijalizma. Ovaj je manevar imao za cilj ograničiti neovisne medije i osigurati povoljno

izvještavanje o vladajućoj koaliciji, odražavajući propagandne strategije koje je koristio komunistički režim.

SLOVAČKA

Afera Gorila veliki je politički korupcijski skandal u Slovačkoj. Slučaj je počeo krajem 2005. godine i od tada traje više od deset godina. Zanimljivo je da je u javnosti postao poznat tek šest godina nakon nastanka, iako postoje dokazi da su državni organi bili upoznati s njim ranije. Gorila dokument osvanuo je online 2011. godine i sadržavao je sažetke transkripata prisluškivanja razgovora između visokih javnih i privatnih osoba. Obavještajne službe nikada nisu službeno potvrdile istinitost dokumenta, a optužbe o milijunskom mitu plaćenom ili obećanom dužnosnicima, političarima i strankama za dobivanje ugovora o javnoj nabavi i privatizaciji leže u središtu ovog skandala (Školkaý, 2018: 188-189).

Godine 2005. voditelj analitičkog odjela Slovačke obavještajne službe (SIS) primijetio je da vladine limuzine i automobili jedne od najvećih investicijskih kompanija u zemlji često parkiraju u Vazovoj ulici u Bratislavi. U studenom je SIS podnio zahtjev za prisluškivanje stana koji je pripadao biznismenu i bivšem policajcu Zoltánu Vargi. Osobe uključene raspravljale su o privatizacijskim poslovima koji su vođeni ili planirani tijekom drugog mandata vlade Mikuláša Dzurinda, a to su nekoliko ministara u vladi, predstavnici multinacionalnih organizacija te četiri političke stranke (Slovak Spectator, 2012).

Datoteka transkripta procurila je na internet 2011. godine što je potaknulo prosvjede u Bratislavi gdje je nekoliko tisuća ljudi marširalo ispred predsjedničke palače bacajući banane. Nakon toga voditelj posebnog istražnog tima, dao je ostavku. Vjeruje se da je ostavka uzrokovana unutarnjim sukobima unutar istražne hijerarhije, posebice jer se činilo da nadzorni specijalni tužitelj koči istragu umjesto da joj pomaže. Potvrđeno je da je većina činjenica navedenih u spisu tijekom postupka provjerena kao točna uz objašnjenje da je ovu vrstu korupcije teško istražiti što znači da su kaznene posljedice malo vjerojatne (Školkaý, 2018: 190).

Ovaj skandal razotkrio je isprepletenost političke moći i ekonomskih interesa, a u 2018. godini, ubojstvo istraživačkog novinara Jána Kuciaka i njegove zaručnice potreslo je Slovačku. Kuciak je bio poznat po svom izvješćivanju o korupciji, posebice u vezi između političara, poslovnih ljudi i organiziranog kriminala. Kuciakova smrt viđena je kao izravan napad na novinarsku slobodu i posljedica njegovih nastojanja da razotkrije korupciju na

visokoj razini. Kada je Kuciak ubijen slučaj Gorila nije bio riješen, a istrage i pravni postupci povezani sa skandalom nastavili su se suočavati s izazovima, uključujući političko uplitanje i nedostatak uvjerljivih dokaza što je ometalo napredak (Školkey, 2019: 26-27).

Nakon ubojstva Kuciaka, policajci su upali u vilu glavnog osumnjičenika za njegovo ubojstvo Mariána Kočnera i u njegovom sefu pronašli USB s kopijama audio zapisa iz Gorila datoteke za koje se smatralo da su izgubljeni. Nakon potvrde audio kopije saznalo se da je dijelove snimke čuo premijer Robert Fico (Dennik, 2019). Ovo otkriće ne samo da je pojačalo stalnu relevantnost slučaja Gorila, već je istaknulo opasnu vezu između političke korupcije i organiziranog kriminala u Slovačkoj.

Ubojstva su šokirala cijelu Slovačku. Diljem zemlje održavana su okupljanja u znak počasti ispred redakcije u kojoj je Kuciak radio. Europski parlament pozvao je Slovačku da pokrene temeljitu istragu ponudivši međunarodnu potporu ako je potrebna. Deseci tisuća ljudi izašli su na ulice tražeći pravdu, a prosvjedi su prerasli u najveće demonstracije od pada komunizma u Slovačkoj, odražavajući duboko nezadovoljstvo javnosti političkim poretom što je rezultiralo ostavkom premijera Fica. Usred eskalacije krize bilo je sve više poziva vladi da preuzme odgovornost, a pritisak na Fica je rastao jer je njegova administracija kritizirana zbog nesposobnosti da osigura sigurnost novinara i umiješanosti u korupcijske skandale. Osim toga pokazalo se da je posljednji rad na kojem je Kuciak radio ticao upravo njega: „Slično tome, nedovršeni članak Jána Kuciaka, i posljednji prije njegove smrti, sugerirao je veze između lokalne mafije i užeg kruga premijera Roberta Fica“ (Školkey, 2019: 26).

Slučaj Gorila pokazuje dinamiku zataškavanja od strane političara i ključnih državnih tijela. Dugotrajna i neriješena priroda slučaja odražava šira pitanja unutar slovačkog političkog i pravosudnog sustava naglašavajući nemogućnost učinkovitog rješavanja korupcije na visokoj razini. Ubojstvo Jána Kuciaka i njegove zaručnice vratilo je slučaj Gorila u središte pozornosti, a njegovo ubojstvo uvelike podsjeća na represivne taktike socijalističke ere gdje su pojedinci koji su ugrožavali interese Partije često bili ušutkani i eliminirani. Ovaj je skandal razotkrio podmičivanja i koruptivne poslove u koje su bili uključeni visoki dužnosnici i poslovne osobe te je dobar primjer kako su ukorijenjene prakse opstale. Unatoč tome što je bio poznat državnim tijelima prije javnog otkrivanja, slučaj je ostao neriješen zbog nedostatka uvjerljivih dokaza i političkog uplitanja, odražavajući izazove pozivanja na odgovornost moćnih osoba.

ČEŠKA

2013. godine izbio je jedan od većih političkih skandala od uspostave Češke Republike. Radna skupina za organizirani kriminal provela je uhićenja više političara, državnih službenika i vojnih obavještajnih časnika pod sumnjom za korupciju i zlouporabu javnih dužnosti. Antikorupcijska politika u Češkoj dala je pozitivne rezultate, uključujući rješavanje nekoliko slučajeva korupcije, a ovaj slučaj doveo je do pada vlade. Nakon više od godinu dana istrage, nekoliko bliskih savjetnika češkog premijera Petra Nečasa uhićeno je u raciji (Garaiová i sur, 2015: 5). Među uhićenima su bili visoki dužnosnici, političari i poslovne osobe, uključujući Janu Nagyovú, koja je bila izvršni direktor Ureda premijera. Uhićeni su i čelnici Vojno-obavještajne službe, bivši i sadašnji, kao i bivši ministri. Policija je provela racije u Ministarstvu obrane, gradskoj vijećnici Praga, sjedištu vlade i uredima raznih lobista pod optužbama za zlouporabu ovlasti. Tijekom racija, vlasti su zaplijenile približno 5 milijuna GBP u gotovini i 10 kilograma zlata iz državnih ureda, banaka i privatnih posjeda. Skandal se usredotočio na optužbe za podmićivanje i zlouporabu ovlasti uzdrmavši Vladu i izazvavši bijes široke javnosti (Independent UK, 2013).

Dokumenti koji su procurili iz ureda tužitelja ukazuju na to da je premijer Nečas bio upleten u vezu s gospođom Nagyovom. Navodi se da je premijer obećao posao u državnim tvrtkama trojici ljudi, preko Nagyove i pobrinuo se da se obećanje ispuni. Nakon što se neuspješno pokušao distancirati od skandala, podnio je ostavku nekoliko dana nakon objave vijesti. Unatoč vladinim antikorupcijskim obećanjima, naknadna izvješća ukazala su na nedostatak istinske predanosti političkih vođa, a postignuće za osnaživanje policije i državnih odvjetnika radi procesuiranje slučajeva korupcije na visokoj razini, ironično je dovelo do pada vlade koja je obećala borbu protiv korupcije (Naxera, 2018: 36-37).

Skandal je procesuiran u tri odvojena slučaja, a svi su bili povezani preko Nagyove. Prvi slučaj bio je usredotočen na tvrdnje da je Nagyová zlorabila vojne obavještajne službe za praćenje Nečasove supruge za što je bilo potrebno odobrenje samo vlade ili predsjednika uz pisani pristanak ministra obrane. Tužitelji su tvrdili da je Nagyová naredila nadzor iz osobnih razloga unatoč njezinoj naknadnoj tvrdnji da je to bilo u interesu nacionalne sigurnosti. Drugi slučaj odnosio se na optužbe da su se zastupnička mjesta mijenjala za mjesta u upravama državnih poduzeća. Ti su se pojedinci protivili povećanju poreza koje je predložila koalicijska vlada, ali su na kraju zamijenili svoje mandate za unosne korporativne uloge što su tužitelji okarakterizirali kao podmićivanje. Treći slučaj nazvan je afera Kum i pojavio se kasnije zbog

veze otkrivene između Nagyová i biznismena Rittiga. Rittig se suočio s optužbama za navodno curenje povjerljivih podataka iz Češke obavještajne agencije za komercijalnu dobit kao i za manipuliranje ugovorima za proizvodnju karata za javni prijevoz u Pragu (Kupka i Michal, 2015: 169-170).

Godine 2015. sud je oslobodio sve optužene osobe uključujući Nagyovu rekavši da se praćenje supružnika premijera nije smatralo nezakonitim postupanjem. Žalbeni sud je 2016. godine preispitao suđenje i poništio ga jer je sud previdio neke dokaze. Održano je još jedno suđenje, ali su svi optuženi ponovno oslobođeni optužbi. Sud nije javno obrazložio presudu zbog količine povjerljivih podataka. Nakon toga, Nagyová je 2017. godine osuđena na tri godine zatvora i 10 godina zabrane obnašanja visokih dužnosti u državnoj upravi. Trojica bivših obavještajaca uključenih u nezakonito praćenje također su osuđena krivima i uvjetno osuđena uz petogodišnju zabranu rada u obavještajnim službama. Predsjednik Zeman dao je predsjedničko pomilovanje Nagyovoj 2023. godine (Radio Prague International, 2017 i 2023).

U ovoj aferi vidljiva je povezanost korupcije, organiziranog kriminala i demokratskih institucija. Afera se može promatrati kroz prizmu socijalističkog naslijeđa u smislu sustavne korupcije i nedostatka pravde. Ovdje je vidljiv centralizirani sustav kontrole koji zamagljuje granice između javnih i privatnih interesa što je očito ovdje jer su visoki dužnosnici zlorabili državne resurse i položaje za osobnu korist održavajući kulturu u kojoj se moć i pristup državnim resursima koriste za osobnu korist, a ne za javne usluge. Korištenje nadzora, prisluškivanja i prikupljanja obavještajnih podataka za špijuniranje u ovom skandalu podsjeća na prakse iz socijalističkog razdoblja gdje su kontrola i nadzor bili česti.

Skandal je naglasio izazove u postizanju pravde jer unatoč uhićenjima i kaznenom progonu nekoliko ključnih osoba, kasnije oslobađajuće presude i blagost u izricanju kazni istaknuli su slab pravosudni sustav koji potkopava povjerenje u institucije. Štoviše, predsjednički oprost Nagyovi 2023. to potvrđuje. Ovaj čin pomilovanja može se promatrati kao produžetak prakse iz socijalističkog doba gdje su političke veze često štatile pojedince od pune odgovornosti. Takvi ishodi pridonose javnom cinizmu o vladavini prava i jačaju percepciju da se pravda nejednako primjenjuje, osobito kada uključuje moćne političke osobe. Ukratko, afera je istaknula manifestaciju socijalističkog naslijeđa zlouporabom državnih resursa i položaja, nastavkom prakse nadzora i političke podobnosti nad vladavinom prava.

MAĐARSKA

Afera Nokia Box je jedan od većih političkih skandala u Mađarskoj, koji je izazvao bijes javnosti 2010. godine. Skandal je izbio kada je Zsolt Balogh, bivši generalni direktor budimpeštanskog javnog prijevoza (BKV), optužio Miklósa Hagyóa, bivšeg dogradonačelnika Budimpešte za iznuđivanje. Balogh je tvrdio da je Hagyó tražio 15 milijuna forinti godišnje, pod prijetnjom profesionalne odmazde, a jedno od tih plaćanja navodno je isporučeno u Nokijinoj kutiji odakle i naziv za aferu. Ova optužba došla je usred vala optužbi za korupciju protiv socijalističko-liberalne vlade koju je vodio tadašnji premijer Ferenc Gyurcsány. Desničarski mediji kapitalizirali su skandal prikazujući Hagyóa kao figuru sličnu mafiji koja se služila prisilom i zastrašivanjem kako bi održala vlast. Unatoč prirodi optužbi, kasniji pravni postupci bili su kritizirani zbog nedostatka konkretnih dokaza i konkretnih detalja, a to je mnoge navelo na vjerovanje da je kazneni progon bio politički motiviran. Prikaz socijalističko-liberalne vlade kao korumpirane i sebične od strane desničarskih medija imao je značajan utjecaj na javno mnijenje, navodeći mnoge da prihvate optužbe protiv Hagyóa bez značajnih dokaza (Hungarian Spectrum, 2012).

Nakon optužbi Miklós Hagyó zatvoren je u kaznionici u Budimpešti unatoč brojnim žalbama njegovog odvjetnika navodeći Hagyóovo loše zdravstveno stanje i nedostatak dokaza koji opravdavaju stroge mjere. Hagyóovo pritvaranje naišlo je na značajne kritike, posebice u vezi s odbijanjem tužiteljstva i suda da njemu i njegovom odvjetniku dopuste pristup dokazima, unatoč njegovom pogoršanom zdravstvenom stanju. To je dovelo do prijave Europskom sudu za ljudska prava koji je presudio da je Mađarska prekršila nekoliko članaka Europske konvencije o ljudskim pravima. 2016. godine Hagyó je proglašen krivim za zlouporabu položaja, ali je oslobođen optužbi za korupciju te ga je žalbeni sud 2017. godine ipak za to osudio na godinu i 6 mjeseci zatvora (24.HU, 2017).

Skandal Quaestor dosada je najveća mađarska korporativna prijevarena otkrivena 2015. godine nakon gotovo dva desetljeća obmane. Skandal je uključivao Quaestor Grupu, koja je upravljala golemom ponzi shemom, izdajući fiktivne obveznice uzrokujući gubitak od 500 milijuna eura investitorima. Otkriće prijevare dovelo je do velikih financijskih gubitaka za tisuće ljudi i erozije povjerenja u mađarski financijski sustav. Kao odgovor na skandal, mađarska policija pokrenula je istragu izvršivši raciju u sjedištu Quaestora. Katalizator je bila odluka Švicarske nacionalne banke da odvoji švicarski franak od eura što je izazvalo nestabilnost na mađarskim financijskim tržištima. Ovaj poremećaj doveo je do kvara nekoliko

brokerskih računalnih sustava, sprječavajući rad naloga za zaustavljanje gubitka. Kao odgovor, mađarski regulatori pokrenuli su reviziju velikih brokerskih kuća visokog profila koja je otkrila dvije dugogodišnje pronevjere (Györy, 2020: 38). Očekujući temeljitu kontrolu tijekom revizije uprava Quaestora odlučila je otkriti prijevaru na početku inspekcije i najavila bankrot. Vjerovali su da imaju dovoljno političke naklonosti da osiguraju spas budući da vrijednosni papiri državnih entiteta nisu nedostajali i strateški su likvidirani prije bankrota. Ali, nakon što je razjašnjen puni opseg prijevare, Quaestorov vlasnik i uprava su privedeni, a tvrtka je proglasila stečaj (Györy, 2020: 38-39).

Političke posljedice bile su znatne, s optužbama za bliske veze između rukovoditelja Quaestora i vladinih dužnosnika, osobito iz socijalističko-liberalne administracije. Ovaj skandal ukazao je na systemske ranjivosti unutar mađarskog financijskog regulatornog okvira i potrebu za strožim financijskim propisima, većom transparentnošću i boljim mehanizmima provedbe za zaštitu ulagača. Kvestarski skandal također je razotkrio političke zavrzlake koje su komplicirale traženje pravde. Političke stranke razmjenjivale su optužbe pri čemu je svaka strana optuživala drugu za regulatorne propuste koji su omogućili da se prijevara nastavi nekontrolirano. U roku od godinu dana od razotkrivanja prijevare nekoliko je osoba optuženo za pronevjeru i izdavanje lažnih obveznica uz brojna povezana kaznena djela. Optuženi su bili izvršni direktor i vlasnik Quaestor grupe, financijski direktor, zaposlenici iz računovodstvenih odjela i razni menadžeri (Daily News Hungary, 2015).

Skandal oko 4. linije metroa u Mađarskoj, koji se često naziva i "skandal M4", korupcijski je slučaj visokog profila koji je istaknuo ukorijenjene probleme unutar infrastrukturnih projekata u zemlji. Projekt linije podzemne željeznice M4, namijenjen poboljšanju javnog prijevoza u Budimpešti, od samog je početka bio opterećen financijskim nepravilnostima i optužbama za korupciju. Projekt je započeo početkom 2000-ih godina i suočio se s kašnjenjima i velikim prekoračenjem troškova pri čemu se procjenjuje da su konačni izdaci bili gotovo dvostruko veći od izvornog proračuna. Uključujući vladu koju vode socijalisti, ovo je najveći korupcijski skandal otkako je Mađarska ušla u Europsku uniju, a izvješće su otkrila nepravilnosti i sumnju na korupciju u vezi s 57 ugovora (About Hungary, 2017).

Skandal je izašao na vidjelo kada je Europski ured za borbu protiv prijevara (OLAF) proveo istragu i objavio izvješće 2016. godine, tvrdeći da je otprilike 240 milijuna eura sredstava EU-a pronevjeren zbog nepravilnosti u postupcima natječaja, prenapuhanih troškova i upitne konzultantske naknade. Izvješće je uključivalo nekoliko visokih dužnosnika i izvođača,

sugerirajući da su tajni dogovori i namještanje ponuda prevladavali tijekom cijelog projekta. Jedan od glavnih identificiranih problema bio je nedostatak transparentnosti i nadzora u procesu nabave. Ugovori su se često dodjeljivali tvrtkama s bliskim političkim vezama, a bilo je i slučajeva dvostrukog naplaćivanja usluga. Osim toga, korištenje podizvođača bez odgovarajuće analize dodatno je pogoršalo loše upravljanje. Posljedice skandala bile su značajne, a smatra se da bi ovo mogla biti najveća zlouporaba EU fondova od kraja komunizma. Mađarske vlasti pokrenule su nekoliko istraga, a bilo je i poziva na odgovornost od nacionalnih i europskih tijela. Mađarska se vlada suočila s kritikama zbog načina upravljanja projektom i očitog nedostatka učinkovitih antikorupcijskih mjera. Skandal M4 je zategao odnose Mađarske s Europskom unijom koja je naglasila potrebu za boljim upravljanjem i transparentnošću kako bi se dobio pristup korištenju njezinih fondova te se očekuje da će Mađarska morati vratiti Europskoj uniji oko 59 milijardi forinti (About Hungary, 2018).

Skandal Elios još je jedan značajan slučaj korupcije u Mađarskoj. Skandal je izbio kada je Europski ured za borbu protiv prijevara proveo istragu i izvijestio o ozbiljnim nepravilnostima i potencijalnim prijevarama. Elios Innovatív Zrt. mađarska je tvrtka osnovana 2009. godine čiji je suvlasnik István Tiborcz, zet premijera Viktora Orbána, koja je prikupila 43,7 milijuna eura sredstava Europske unije. Tvrtka se specijalizirala za sustave javne rasvjete, a unatoč početku sa skromnim prihodima u 2009. godini, profitabilnost Eliosa narasla je na 3 milijarde forinti do 2011. godine zbog projekta koje financira EU. Skandal je dodatno dobio na značaju zbog toga što je Tiborcz zet mađarskog premijera Viktora Orbána. Optužbe protiv Tiborcza sugerirale su obrazac iskorištavanja fondova EU za osobnu i političku korist, bacajući sjenu na Orbánovu administraciju (OCCRP, 2018).

Ključni projekti dodjeljivani su preko namještenih postupaka javne nabave, često uz financiranje Europske unije koja je pokrivala preko 80% troškova. OLAF je identificirao ozbiljne nepravilnosti koje ukazuju na aktivnosti organiziranog kriminala, poput sukoba interesa koji uključuje konzultantske tvrtke u vlasništvu poslovnih partnera Eliosovih rukovoditelja, a utvrđeno je da su ugovori bili precijenjeni što je dovelo do 40 milijuna eura napuhanih troškova koje je djelomično financirala EU. Unatoč preporuci OLAF-a Europskoj komisiji da povuče sva sredstva EU-a od Eliosa, mađarska vlada nije dostavila povezane fakture za projekte Komisiji, što Transparency International Mađarska smatra prešutnim priznanjem prijevornih praksi uz izbjegavanje kazni za korupciju. Ova je afera ponovno narušila odnose s EU (Transparency International Hungary, 2019).

6. Rasprava

Utjecaj socijalističkog naslijeđa na razine korupcije u zemljama Višegradske skupine predstavlja slučaj za ispitivanje kako povijesni institucionalizam oblikuje današnje političke i institucionalne krajolike. Kako su zemlje Višegradske skupine prelazile na demokratsko upravljanje, postojanost praksi iz socijalističkog doba imalo je trajne utjecaje na navedene zemlje. Ispitivanje nezavisnih varijabli utjecaja povijesti, lustracija i komunističke elite, institucija i odgovora na korupcijske skandale, dalo je uvid kako ti povijesni utjecaji nastavljaju oblikovati korupcijski krajolik u tim zemljama.

Pristup povijesnog institucionalizma, kroz objektiv ovisnosti o putu, otkriva da povijesna iskustva i institucionalna ostavština zemalja Višegradske skupine utječu na njihove trenutne prakse upravljanja i odgovore na korupciju, odnosno njihov izostanak. Prakse poput; kontrole medija, odbojnost prema vanjskim entitetima (institucije i države), slabim formalnim institucijama poput pravosuđa ili izostankom odgovornosti uslijed korupcijskih afera, a koje su uspostavljene tijekom socijalističke ere, nastavljaju postojati i imati utjecaj na današnje prakse i ponašanja. To znači da će mnogi visoki dužnosnici i njima bliski suradnici, kao što je vidljivo u korupcijskim aferama, češće odabrati koruptivne prakse, nego legalne.

Ispitivanjem komunističkih elita i lustracije u zemljama Višegradske skupine postavlja se pitanje: je li lustracija zacementirala neformalne prakse i korupciju svojom nepotpunom i krivom implementacijom koja gotovo da nije zahvatila bivše visokopozicionirane komunističke elite? Te jesu li komunističke elite opstale pod krinkom lustracije? Unatoč provedbi mjera lustracije usmjerenih na uklanjanje pojedinaca povezanih s komunističkim režimom s javnih dužnosti njezina učinkovitost značajno je varirala. Češka i Mađarska svjedočile su relativno uspješnim procesima lustracije, Poljska malo manjim, a Slovačka je iskusila izazove u potpunoj provedbi lustracije. Zajednička točka među tim zemljama je očiti neuspjeh lustracije da utječe na bivše visokorangirane komunističke elite. Ovo zapažanje izaziva zabrinutost oko uloge lustracije u cementiranju neformalnih praksi i korupcije, osobito kada je provedba nepotpuna ili manjkava.

Institucionalna struktura u zemljama Višegradske skupine pokazuje nedostatak snažnih institucija i iskustva sa sustavima upravljanja koji su favorizirali neformalnu ekonomiju i korupciju te stvara putanju koja otežava reformu i učinkovitu borbu protiv korupcije. Neuspjeh formalnih institucija stvara prostor za razvoj i konsolidaciju neformalnih institucija

koje omogućavaju korupciju. Kao što je navedeno, formalne institucije u mnogim slučajevima ne uspijevaju motivirati zakonito ponašanje i ne pružaju odgovarajuće mehanizme za nadzor i odgovornost, što omogućava korupciji da se etablira kao norma. Primjeri iz Češke i Slovačke ukazuju na to kako slabe institucije, poput tužiteljstva i policije, ne mogu učinkovito odgovoriti na korupciju, što dovodi do jačanja korumpiranih mreža. Mnoge institucije u Višegradskoj skupini pate od nedostatka integriteta i odgovornosti. Primjeri pokazuju da su politički utjecaj, loša regulacija sukoba interesa, i nedostatak transparentnosti ključni problemi koji otežavaju učinkovitu borbu protiv korupcije. Nedostatak sredstva također ukazuje izostanak motivacije i prioriteta, a pritom, korumpirani interesi i političke stranke često igraju ulogu u narušavanju funkcionalnosti institucija i ometanju njihovih napora da se nose s korupcijom.

Korupcijski skandali u Mađarskoj, Češkoj, Slovačkoj i Poljskoj dijele nekoliko zajedničkih posljedica i obrazaca, odražavajući dugotrajni utjecaj upravljanja iz socijalističkog doba. Ispitivanjem afera otkriva se obrazac sustavne korupcije, nedostatka odgovornosti i trajna kultura nekažnjivosti. Jedan od značajnijih obrazaca uočenih u ovim skandalima je prevladavanje političkog pokroviteljstva i manipulacije javnim institucijama za osobnu ili političku korist. Ovakvo ponašanje je nastavak centralizirane kontrole i nedostatka transparentnosti iz socijalističke ere, gdje se politička lojalnost često nagrađivala umjesto zasluga ili zakonitosti. Još jedna uobičajena posljedica je kultura nekažnjivosti koja prožima ta društva.

Tablica 2

Zemlja	Značajne afere	Godina	CPI te godine	CPI danas
Mađarska	Nokia Box, Quaestor, 4. linija metroa Elios	2010.	47/100	42/100
		2015.	51/100	
		2016.	48/100	
		2017.	45/100	
Češka	Pad vlade	2013.	48/100	57/100
Poljska	Afera Rywin	2002.	40/100	54/100
Slovačka	Gorila	2005.	43/100	54/100

Izvor: Transparency International, 2023

Indeks percepcije korupcije (CPI) rangira zemlje između 0 i 100 od kojih je 100 izostanak korupcije, a 0 vrlo korumpiran. Iz ovog pregleda vidljiv je trend pada povjerenja građana

uslijed korupcijskih afera. Mađarska koja trenutno drži najnižu poziciju imala je značajne afere u malom razmaku te je danas na najnižem mjestu od preostale tri države. Češka drži najviše mjesto te od 2013. godine nije imala značajnije korupcijske afere koje bi dodatno narušile povjerenje građana. Poljska je također uznapredovala od 2002. godine te zajedno sa Slovačkom drži istu poziciju. Trendovi prikazani u grafikonu gore su u skladu, posebice utjecaj korupcijskih skandala na povjerenje građana i učinkovitost antikorupcijskih mjera u oblikovanju percepcije javnosti. Suprotno tome, relativno stabilni ili sve bolji rezultati u Češkoj Republici i Poljskoj sugeriraju da nepostojanje velikih skandala može ublažiti negativne percepcije.

Istraživanjem afera u Višegradskim zemljama vidljivo je da se socijalističko naslijeđe očituje kroz obrasce političkog pokroviteljstva, neadekvatnih pravnih posljedica, medijske manipulacije i povezanost političkih i ekonomskih interesa. Ovi čimbenici zajedno stvaraju okruženje u kojem korupcija može cvjetati, otežavajući napore da se uspostavi transparentnost i odgovornost. Zaključno, analiza ukazuje na to da je povijesni institucionalizam adekvatan za razumijevanje kako se korupcija i političke dinamike razvijaju i mijenjaju. Iako su reforme provedene u postkomunističkim društvima, prisutnost starih mreža i praksi često otežava uspostavljanje potpune odgovornosti i transparentnosti. Ove afere pokazuju kako institucionalna povijest i socijalističko naslijeđe i dalje oblikuju suvremene političke i ekonomske izazove.

7. Zaključak

Ovo je istraživanje analiziralo utjecaj socijalističkog naslijeđa na razine korupcije u zemljama Višegradske skupine, ispitujući kako povijesni institucionalizam ovisnosti o putu oblikuje današnje prakse. Ispitivanje navedenih nezavisnih varijabli otkriva da povijesni utjecaji još uvijek oblikuju korupcijski krajolik u zemljama Višegradske skupine. Teoretski pristup ovog istraživanja, povijesni institucionalizam, sugerira da odluke i procesi uspostavljeni u prošlosti imaju trajan utjecaj na sadašnji i budući razvoj, često stvarajući "staze" s kojih je teško skrenuti.

Propituje se je li proces lustracije zacementirao neformalne prakse i korupciju zbog svoje nepotpune i manjkave provedbe. Različita učinkovitost mjera lustracije u zemljama Višegradske skupine ukazuje na zajednički neuspjeh u učinkovitom utjecaju na bivše visokorangirane komunističke elite. Institucije u zemljama Višegradske skupine pokazuju

nedostatak neovisnih institucija i iskustva sa sustavima upravljanja koji su favorizirali neformalnu ekonomiju, stvarajući putanju koja ometa reforme i borbu protiv korupcije. Mnoge institucije imaju problem s nedostatkom integriteta i odgovornosti, s političkim utjecajem, lošim reguliranjem sukoba interesa i nedostatkom transparentnosti. Korupcijski skandali u zemljama Višegradske skupine dijele zajedničke karakteristike odražavajući prakse iz socijalističke ere. Otkrio se obrazac sustavne korupcije, nedostatak odgovornosti i kultura nekažnjivosti kao i političko pokroviteljstvo i manipulacija javnim institucijama za osobnu korist.

Povijesno nasljeđe odnosi se na dugotrajni utjecaj prošlih struktura na sadašnje prakse. U kontekstu Višegradske skupine, nasljeđe iz socijalističke ere uključuje centraliziranu kontrolu, pokroviteljske mreže i neformalne prakse upravljanja. Na primjer, oslanjanje na državna poduzeća tijekom socijalizma moglo je ukorijeniti kulturu u kojoj su odnosi između vlade i poduzeća manje transparentni, stvarajući prilike za korupciju. Te su se prakse zadržale zbog ovisnosti o putu gdje rane postkomunističke reforme nisu u potpunosti razorile stare mreže, dopuštajući im da se prilagode i napreduju u novom političkom okruženju.

Pod povijesnim institucionalizmom, način na koji je lustracija bila provedena – ili nije bila u potpunosti provedena – stvorio je specifične putove. U zemljama poput Poljske i Slovačke, gdje je lustracija bila nepotpuna, bivše komunističke elite zadržale su utjecaj. To je rezultiralo većom postojanošću neformalnih praksi i korupcije, budući da su se ti pojedinci i njihove mreže prilagođavali novom sustavu, osiguravajući kontinuitet svog utjecaja. Nasuprot tome, rigorozniji procesi lustracije u zemljama poput Češke možda su pridonijeli donekle drugačijem putu, iako izazovi i dalje postoje.

Povijesni institucionalizam objašnjava kako su institucije uspostavljene tijekom socijalističkog razdoblja nastavile utjecati na sadašnju vlast. Na primjer, pravosudne institucije koje su osmišljene da služe interesima vladajuće stranke tijekom socijalizma još uvijek mogu pokazivati nedostatak neovisnosti i podložnost političkom utjecaju. Ovo institucionalno naslijeđe stvara scenarij ovisan o putu gdje su reforme ili spore ili neučinkovite, budući da temeljna pitanja ostaju neriješena. U Mađarskoj, na primjer, slabljenje neovisnosti pravosuđa pod Orbanom može se promatrati kao nastavak ovog puta, gdje se institucijama manipulira da služe interesima vladajuće elite, održavajući krug korupcije.

Povijesni institucionalizam objašnjava kako prošle prakse iz socijalističke ere nastavljaju utjecati na korupciju i političke reakcije. Nastavak određenih koruptivnih radnji, poput podmićivanja ili nepotizma, može se pratiti do normalizacije takvih ponašanja tijekom socijalističkog razdoblja, kada su često bila nužna za snalaženje u neučinkovitom državnom sustavu. S vremenom su se ove prakse duboko ukorijenile u kulturu, do te mjere da se ponekad i ne prepoznaju kao korupcija. Postojanost neformalnih mreža, selektivna provedba antikorupcijskih zakona, institucionalni otpor reformama i normalizacija koruptivnih praksi pokazuju ovisnost o putu, gdje povijesno naslijeđe oblikuje izazove suvremenog upravljanja.

Slične posljedice mogle bi se očekivati i u drugim bivšim socijalističkim zemljama, ali bi opseg varirao ovisno o specifičnim čimbenicima poput onih kojim se ovo istraživanje bavilo; dubina i učinkovitost procesa lustracije, snaga institucija i stupanj povijesnog kontinuiteta s komunističkim elitama. Jedinstveni povijesni i geopolitički kontekst Višegradske skupine, uključujući njihove bliže veze sa Zapadnom Europom i ranije prijelaze na demokratsko upravljanje, čini ih različitima. Ti su čimbenici utjecali na način na koji su se odvijale korupcija i institucionalne reforme, koje se mogu značajno razlikovati od zemalja s različitim postsocijalističkim putanjama ili slabijom integracijom sa zapadnim političkim strukturama.

Iako su značajne reforme provedene, ukorijenjene mreže iz socijalističkog doba i dalje predstavljaju značajne prepreke. Učinkovite antikorupcijske strategije stoga moraju uzeti u obzir te povijesne utjecaje kako bi razvile adekvatne pristupe reformi upravljanja. Neke prakse su toliko ukorijenjene da ponekad ljudi nisu svjesni da je riječ o korupciji, što naglašava važnost osvještavanja stvari koje možda ne prepoznamo kao takve. Nalazi ovog istraživanja doprinose boljem razumijevanju složenosti borbe protiv korupcije u postkomunističkim društvima i naglašavaju potrebu za ciljanim naporima za prevladavanje trajnih izazova kao što je korupcija.

8. Popis literature:

1. Appel, Hilary (2005) Anti-Communist justice and founding the post-communist order: Illustration and restitution in Central Europe. *East European Politics and Societies*, 19(3): 379-405.
2. Burnham, Peter, Gilland, Karin, Grant, Wyn i Layton-Henry, Zig (2006) Metode istraživanja politike, Fakultet političkih znanosti, Zagreb: 49-60.
3. Cieślak, Andrzej i Łukasz Goczek (2015) On the evolution of corruption patterns in the post-communist countries. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 10(1): 33-53.
4. Lane, David (2013) *The capitalist transformation of state socialism: The making and breaking of state socialist society, and what followed*. Routledge.
5. Fidrmuc, Jan, Jarko Fidrmuc, i Julius Horvath (2002) Visegrad economies: growth experience and prospects. *Global Development Network: Global Research Project*, mimeo.
6. Garaiová, Andrea, Lázár, Veronika, Maminski, Krzysztof, Nagy, Rita, Rzaşa, Daniel Siemaszko, Aleksander i Virostková, Gabriela (2015) Corruption and Transparency in the Visegrad Region The Young Leaders' Perspective. *Visegrad School of Political Studies*
7. Goel, Rsjeev K. i Nelson, Michael A. (2010) Causes of corruption: History, geography and government. *Journal of Policy Modelling*, 32(4): 433-447.
8. Grigorescu, Alexandru (2006) The Corruption Eruption in East-Central Europe: The Increased Salience of Corruption and the Role of Intergovernmental Organizations. *East European Politics and Societies*, 20(3): 516-549.
9. Grochová, Ladislava i Otáhal, Tomáš (2011) Corruption in the Czech and the Slovak Republics: Did the EU Pressure Improve Legal Enforcement? *MENDELU Working Papers in Business and Economics*.
10. Grzymala-Busse, Anna (2004) Informal institutions and the post-communist state. *The National Council for Eurasian and East European Research, Title VIII Programme*.
11. Györy, Csaba (2020) The institutional context of financial fraud in a post-transition economy: The Quaestor scandal. *European Journal of Criminology*, 17(1): 31-49.
12. Hall, Peter i Taylor, Rosemary (1996) Political science and the three new institutionalisms. *Political studies*, 44(5): 936-957.

13. Hellman, Joel S., Jones, Geraint i Daniel Kufmann (2000) *Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption and Influence in Transition. Policy Research Dissemination Center.*
14. Holmes, Leslie (2006) *Rotten States?: Corruption, Post-Communism, and Neoliberalism.* Duke University Press.
15. Hunady, Jan (2017) Individual and Institutional Determinants of Corruption in the EU Countries: The Problem of its Tolerance. *Economia Politica*, 34: 139-157.
16. Ivievs, Artjoms i Hinks Timothy (2018) Former Communist Party Membership and Bribery in the Post-Socialist Countries. *Journal of Comparative Economics*, 46(4): 1411-1424.
17. Jancsics, David, Láštic, Eric, Solon-Lipiński, Marek, i Zelinger, Štěpán. (2012) Corruption Risks in the Visegrad Countries–Visegrad Integrity System Study. *Transparency International Hungary.*
18. Jancsics, David (2019) Corruption as Resource Transfer: An Interdisciplinary Synthesis. *Public Administration Review*, 79(4): 523-537.
19. Karklins, Rasma (2002) Typology of Post-Communist Corruption, *Problems of Post-Communism*, 49(4): 22-32.
20. Karklins, Rasma (2005) *The System Made Me Do It: Corruption in Post-Communist Societies.* London: Routledge.
21. Kaufmann, Daniel i Siegelbaum, Paul (1997) Privatization and Corruption in Transition Economies. *Journal of International Affairs*, 50(2): 419-458.
22. Kekez, Anka (2019) Qualitative data analysis in implementation and street - level bureaucracy research, U: Hupe, Peter (ur.) *Research Handbook on Street-Level Bureaucracy: The Ground Floor of Government in Context*, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 317-336.
23. Koudelková, Petra, Strielkowski, Wadim i Hejlová, Denisa (2015) Corruption and system change in the Czech Republic: Firm-level evidence. *Danube*, 6(1): 25-46.
24. Kupka, Petr, i Michal Mocht'ak (2015) The Nagygate affair, corruption and organized crime: Corruption networks and their potential impact on the quality of democracy in the Czech Republic. *World Political Science* 11(1): 157-185.
25. LaPorte, Jody, i Danielle N. Lussier (2011) What is the Leninist Legacy? Assessing Twenty Years of Scholarship. *Slavic Review* 70(3): 637–654.
26. Ledeneva, Alena (2008) Blat and Guanxi: Informal Practices in Russia and China. *Comparative Studies in Society and History*, 50(1): 118-144.

27. Letki, Natalia (2002) Lustration and democratisation in East-Central Europe. *Europe-Asia Studies*, 54(4): 529-552.
28. Linhartová, Veronika i Volejníková, Jolana (2013) Corruption trends in the V4 countries. Scientific papers of the University of Pardubice. *Series D, Faculty of Economics and Administration*, 27(2): 84-85.
29. Linhartová, Veronika i Halásková, Martina (2022) Determinants of corruption: a panel data analysis of Visegrad countries. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 17(1): 51–79.
30. MacDonald, Ronald i Majeed, Muhammad Tariq (2011) Causes of Corruption in European Countries: History, Law, and Political Stability. Working Paper 2011, Business School - Economics, *University of Glasgow*.
31. Naxera, Vladimir (2018) The never-ending story: Czech governments, corruption and populist anti-corruption rhetoric (2010–2018). *Politics in Central Europe*, 14(3): 31-54.
32. North, Douglass C. (1991) Institutions. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1): 97-112.
33. Obydenkova, Anastassia i Libman, Alexander (2014) Understanding the survival of post-Communist corruption in contemporary Russia: the influence of historical legacies. *Post-Soviet Affairs*, 31(4): 304-338.
34. Pillay, Soma i Dorasamy, Nirmala (2010) Linking cultural dimensions with the nature of corruption: An institutional theory perspective. *International Journal of Cross Cultural Management*, 10(3): 363-378.
35. Racz, Andras (2014) The Visegrad cooperation: central Europe divided over Russia. *L'Europe en formation*, (4): 61-76.
36. Rose-Ackerman, Susan (2001) Trust and Honesty in Post-Socialist Societies. *KYKLOS*, 54(2/3): 415-444.
37. Sandholtz, i Rein Taagepera, Rein (2005) Corruption, Culture, and Communism. *International Review of Sociology*, 15(1): 109-131.
38. Sazrek-Mason Patrycja (2010) The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries. Cambridge University Press, Chapter 3: 89-122.
39. Sorensen, Andre (2015). Taking path dependence seriously: An historical institutionalist research agenda in planning history. *Planning perspectives*, 30(1): 17-38.

40. Soukupová, Jana (2013) Corruption in Visegrad Four Countries. *International Days of Statistics and Economics*, Prague.
41. Szarek-Mason, Patrycja (2010) *The European Union's fight against corruption: the evolving policy towards Member States and candidate countries*. Cambridge University Press.
42. Školkaý, Andrej (2018) A case-specific instance of media capture: The Gorilla case of Slovakia. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, (4): 65-94.
43. Školkaý, Andrej (2019) What does the murder of a journalist, and follow-up events, tell us about freedom of the press and politics in a European country? *Central European Journal of Communication*. 12(22): 25-43.
44. Wallace, Claire i Latcehva, Rossalina (2006) Economic Transformation Outside the Law: Corruption, Trust in Public Institutions and the Informal Economy in Transition Countries of Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies*, 58(1): 81-102.
45. Wedel, Janine (2003) Corruption and Organized Crime in Post-Communist States: New Ways of Manifesting Old Patterns. *Trends in Organized Crime*. 7(1): 3-61.
46. Zagainova, Anastasiya (2007) Challenges of Anti-Corruption Policies in Post-Communist Countries. U: Bracking, S. (ur.), *Corruption and Development*. (str.138-154). London: Palgrave Macmillan.
47. Zarycki, Tomasz (2009) The power of the intelligentsia: The Rywin Affair and the challenge of applying the concept of cultural capital to analyse Poland's elites. *Theory and Society*, 38: 613-648.

9. Popis izvora podataka:

1. 24.HU (2017) <https://24.hu/belfold/2017/09/29/masfel-evet-kapott-hagyo-miklos/> (pristupljeno 17.6.2024.).
2. About Hungary (2017) <https://abouthungary.hu/news-in-brief/olaf-uncovers-losses-of-167-billion-huf-on-metro-4-project> (pristupljeno 17.6.2024.).
3. About Hungary (2018) <https://abouthungary.hu/news-in-brief/hungarian-government-creates-reserve-in-budget-to-pay-eu-fines-over-metro-4-line-scandal-under-socialist-led-government> (pristupljeno 17.6.2024.).
4. Daily News Hungary (2015) <https://dailynewshungary.com/police-launch-investigation-into-quaestor/> (pristupljeno 14.6.2024.).
5. Dennik (2019) <https://dennikn.sk/1408108/trnka-pustal-nahravku-z-gorily-aj-ficovi-vypovedal-ciznar/?ref=tema> (pristupljeno 13.6.2024.).
6. Hungarian Spectrum (2012) <https://hungarianspectrum.wordpress.com/2012/09/25/a-botched-up-show-trial-in-hungary/> (pristupljeno 17.6.2024.).
7. Independent UK (2013) <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/czech-pm-petr-necas-to-resign-mr-clean-hands-to-quit-in-effort-to-end-political-turmoil-over-aide-spying-and-corruption-scandal-8661418.html> (pristupljeno 14.6.2024.).
8. OCCRP (2018) <https://www.occrp.org/en/daily/7498-hungary-serious-irregularities-in-public-lighting-contracts> (pristupljeno 17.6.2024.).
9. OpenSocietyFoundations (2015) <https://www.opensocietyfoundations.org/voices/once-riddled-corruption-slovakia-sets-new-standard-transparency> (pristupljeno 13.6.2024.).
10. Radio Prague International (2017) <https://english.radio.cz/guilty-verdict-case-brought-down-necas-government-8175919> (pristupljeno 14.6.2024.).
11. Radio Prague International (2023) <https://english.radio.cz/president-zeman-grants-pardon-ex-pm-necas-wife-sentenced-over-abuse-power-8772829> (pristupljeno 14.6.2024.).
12. Slovak Spectator (2012) <https://spectator.sme.sk/c/20042075/slovak-politics-gripped-by-gorilla-file.html> (pristupljeno 13.6.2024.).
13. Transparency International (2018) Corruption Perceptions Index 2018: Summary https://images.transparencycdn.org/images/CPI_2018_Executive_Summary_EN_2020-12-17-114203.pdf (pristupljeno 13.6.2024.).

14. Transparency International Hungary (2019) https://transparency.hu/wp-content/uploads/2019/03/Transparency_International_Hungary_briefing_note_on_the_ELIOS_case.pdf (pristupljeno 17.6.2024.).
15. Transparency International (2023) Corruption Perceptions Index 2023: https://www.transparency.org/en/cpi/2023?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw1K-zBhBIEiwAWeCOF4RiskMU8qZq1Fb8_HE1EFCL30cIquFaX0N8QLTWAAfjJ5Kxp_iqqhoCnDoQAvD_BwE (pristupljeno 7.6.2024.).
16. Visegrad Group (2023) <https://www.visegradgroup.eu/> (pristupljeno 15.5.2024.).
17. Visegrad Group (2023) <https://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/jeszenszky-geza-the> (pristupljeno 7.6.2024.).
18. Wordpress.org (2024) <https://www.worldpress.org/Europe/1098.cfm> (pristupljeno 13.6.2024.).

10. Sažetak

Ovaj rad istražuje utjecaj socijalističkog naslijeđa na razine korupcije u zemljama Višeegradske skupine; Češkoj, Mađarskoj, Poljskoj i Slovačkoj. Cilj je utvrditi kako se socijalističko naslijeđe manifestira na suvremeno upravljanje i institucionalno ponašanje. Istraživanje je uokvireno unutar teorijske perspektive povijesnog institucionalizma, s fokusom na ovisnost o putu, kako bi se objasnilo kako političke i institucionalne strukture iz prošlosti oblikuju trenutne ishode. Metodološki, istraživanje ima kvalitativni pristup. Nalazi otkrivaju da je socijalističko naslijeđe ima utjecaj na razine korupcije u tim zemljama. Istraživanje sugerira da povijesno naslijeđe socijalističkog doba nastavlja oblikovati politički i institucionalni krajolik zemalja Višeegradske skupine, čineći izazovom provedbu smislenih reformi i postizanje potpune transparentnosti i odgovornosti u upravljanju.

Ključne riječi: Višeegradska skupina, socijalističko naslijeđe, povijesni institucionalizam, institucije